

Tefsir Araştırmaları Dergisi

The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2021 (Ekim/October)

İmam Mâturîdî ve Cessâs'ın Tefsirlerinde Hırsızlık Haddine Yaklaşımları
The Approaches of Imam al-Mâturîdî and al-Jassâs to Hadd (Punishment) of Theft in their Tafsir

Gökhan ATMACA

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı
Associate professor, Sakarya University,
Faculty of Theology
Basic Islamic Sciences, Department of Tafsir
Sakarya, Turkey
gatmaca@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-8672-3810>

Adnan HOYLADI

Dr., Sakarya İl Millî Eğitim Müdürlüğü
Sakarya Provincial Directorate of National
Education
Sakarya, Turkey
adnanhoyladi@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8565-9941>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Arařtırma Makalesi/ Research Article

Geliř Tarihi/Date Received: 19/08/2021

Kabul Tarihi/Date Accepted: 03/10/2021

Yayın Tarihi/Date Published: 30/10/2021

Atıf / Citation: Atmaca, Gökhan – Hoyladı, Adnan. “İmam Mâturîdî ve Cessâs'ın Tefsirlerinde Hırsızlık Haddine Yaklaşımları”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Ekim/October 2021), 571-603.

<https://doi.org/10.31121/tader.984986>

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Copyright © Published by The Journal of Tafsir Studies

Sakarya/Turkey

Bütün hakları saklıdır/All rights reserved.

Öz

Günümüz insan hakları telakkileri çerçevesinde İslam hukukunun hırsıza öngördüğü ceza, bazı çevrelerce ağır bulunmuş ve ilgili ayetteki “el kesme” lafzı farklı şekillerde te’vîl edilmiştir. Ancak bu te’vîllere veya bu te’vîllere kaynak teşkil edebilecek yorumlara literatürde yer verilmediği görülmüştür. Bu çerçevede bu çalışmada Semerkant meşâyihinin önde gelen müfessir ve hukukçularından İmam Mâturîdî ve Irak meşâyihinin öne çıkan isimlerinden Cessâs’ın konuya yaklaşımları ele alınmıştır. Her iki müellifin mensup oldukları hukuk gelenekleri arasında usûl ve furûda kısmî farklılıklar bulunmaktadır. İmam Mâturîdî, sahip olduğu usûl düşüncesi çerçevesinde hırsızlık haddine bakışını ortaya koymuştur. O, âm lafzın manaya delâletinde şüphe barındırması sebebiyle umûm veya husûsa delâlet ettiğini gösteren bir delile ihtiyaç duyduğunu savunur. Bununla birlikte hırsızlık suçunu düzenleyen Mâide sûresinin 38. ayetinde “hırsız” isminin âm olduğu, buna karşın hırsızlık fiilinin bu nitelikte olmayıp hâs olduğunu savunur. Buna göre her hırsızın had cezası ile cezalandırılması gerekir. Ancak her hırsızlık fiilinin bu şekilde cezalandırılması mümkün değildir. Nitekim ayette -hırsızlık fiiline had cezası uygulanabilmesinin şartları- çalınan malın değeri, hırz, kimden çalındığı gibi hususlar açıklanmamıştır. Bunların belirlenmesi müctehitlere bırakılmıştır. İmam Mâturîdî; sahâbe ve tâbiûnin, çalınan malın asgarî miktarı/değeri konusunda ihtilafa düşüp kendilerinin tespitte bulunmalarına binaen hırsızlıkta nisabın farklı zaman ve coğrafyalarda değişkenlik arz edebileceğini îmâ eder. Cessâs da ayetin umûma delâlet ettiğini belirtmekle birlikte hırsızlık suçunun rukûn ve şartlarında mücmellik olduğu görüşündedir. İmam Mâturîdî ve Cessâs’ın hırsızlığın hükümleri konusundaki içtihat ve tercihlerinde kurucu imamların görüşlerinin dışına çıkmadıkları görülmektedir. Bununla birlikte her iki müellif de ihtilaf edilen meselelerde kendi tercihlerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca her iki müfessir, konuları ele alırken sahâbe ve tâbiûn görüşlerine yer vermiştir. Cessâs, Irak meşâyihinin görüşleri üzerinden hareket ederek zaman zaman İmam Şâfî gibi geleneğin dışındaki hukukçuların görüşlerini de vermiştir. İmam Mâturîdî ise genel olarak ahkam ayetlerinin tefsirinde kurucu imamların görüşlerine yer verirken hırsızlık konusunda onların görüşlerini zikretmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Fıkıh, Had, Hırsızlık, Mâturîdî, Cessâs.

Abstract

Within the framework of today’s human rights conceptions, the punishment envisaged by Islamic law for the thief has been found severe and the word “cut off hand” (hadd) in the relevant verse has been interpreted in different ways. However, it has been observed that these ta’wîls (interpretations) that may constitute a source for these ta’wîls are not included in the literature. In this context, in this study, the approaches of Imam al-Mâturîdî, one of the leading commentators and jurists of the Samarkand shyakhs, and al-Jassâs, one of the prominent names of the Iraqi shyakhs, are discussed. There are partial differences in usûl and furû between the legal traditions to which both authors belong. Imam al-Mâturîdî has expressed his view on the hadd of theft within the framework of his methodical thought. He argues that since there is doubt about the meaning of âm words, there needs to be an evidence showing that they refer to a general or a particular meaning. However, he argues that the name "thief" in the 38th verse of the chapter of al-Mâ'idah, which regulates the crime of theft, is âm, on the other hand, the act of stealing is not of this nature and is hâs (particular). Accordingly, every thief should be punished with hadd. However, not every act of theft can be punished in this way. As a matter of fact, in the verse, the value of the stolen property required for the punishment of theft to be applied, the hirz (protected area), from whom it was stolen, etc. terms are not disclosed. The determination of these is left to the mujtahids. Imam al-Mâturîdî implies that the nisâb (quorum) in theft may vary in different times and geographies, based on the fact that the Sahâbî and Tâbi'ûn disagreed on the value of the stolen property and made their own determinations. Al-Jassâs also states that the verse refers to the general, but he is on the opinion that the crime of stealing is closed in the rukn (its conditions). It is seen that Imam al-Mâturîdî and al-Jassâs did not go beyond the opinions of the founding imams in their ijûhad and preferences on the provisions of theft. However, both authors put forward their own preferences on the disputed issues. In addition, both commentators gave place to the views of the Sahâbî and Tâbi'ûn while dealing with the subjects. al-Jassâs, acting on the views of Iraqi jurists, sometimes gave the views of jurists outside the Hanafî tradition, such as Imam Shâfî. Imam al-Mâturîdî, on the other hand, while giving place to the opinions of the founding imams in the commentary of the verses containing judgment in general, did not mention their views on theft.

Keywords: Tafsir, Fiqh, Hadd, Theft, al-Mâturîdî, al-Jassâs.

Giriş

Modern çağ telakkilerinde insan hakları, vazgeçilmez değerler olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede İslam hukukunun hırsızlar için öngördüğü el kesme cezası, farklı çevreler tarafından ağır bir ceza şekli olarak değerlendirilmiş ve ayetteki “el kesme” lafzı, Hz. Peygamberden günümüze kadar gelen uygulamalar ve literatürde bulunan tartışmalar görmezden gelinerek farklı şekillerde te’vîl edilmiştir. Bu tür modern te’vîllerde lafızlar, zorlama yorumlara tâbi tutulmuş, meselelerin Hz. Peygamber ve sahâbe dönemindeki uygulamalarına bakılmamıştır. Günümüzde yapılan bazı çalışmalarda “el kesme” lafzının modern te’vîllerinin eleştirisi yapılmıştır.¹ Bu sebeple çalışmamızda bu te’vîl ve yorumlara girilmeyecek ve birbirine yakın dönemlerde yaşayan, kelimacı yönleri bulunan ve Mu‘tezile karşıtlığıyla öne çıkan Semerkant meşâhîhından İmam Mâturîdî (ö. 333/944) ve Mu‘tezilî olduğu ileri sürülen Irak meşâhîhından Cessâs'ın (ö. 370/981) kendi dönemlerine kadar yaşadıkları bölgede uygulamanın nasıl olduğunu ve âlimlerin meseleye nasıl yaklaştıklarını yansıtmaları açısından hırsızlık haddine yaklaşımları ve mezkûr lafzı nasıl tefsir ettikleri ele alınacaktır. Bu şekilde İmam Mâturîdî ve Cessâs özelinde modern yorumların Hanefî literatüründe izlerinin bulunup bulunmadığı ortaya konulmuş olacaktır. Semerkant ve Irak meşâyihinin bazı usûl ve fîrû meselelerinde farklı yaklaşımlar sergilemeleri sebebiyle, böyle bir seçime gidilmiştir. Çalışmada her iki âlimin yaklaşımları arasındaki fark ve benzerliklere işaret edilecektir. Ayrıca hırsızlık suçunun unsurları, hükmü, nasıl uygulanacağı gibi hususlarda Hanefî mezhebinde genel kabul gören görüşlere yer verilecektir. Bu şekilde her iki müfessirin yaklaşımlarının Hanefî literatürüyle ilişkisi ortaya konulacaktır. Günümüze kadar hırsızlık haddini çeşitli açılardan ele alan çalışmalar yapılmış olmakla birlikte aynı mezhepteki iki farklı gelenekten olan İmam Mâturîdî ve Cessâs'ın hırsızlık haddine yaklaşımlarının merkeze alındığı bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Cessâs, çalışmasının ahkam tefsiri olması hasebiyle, hırsızlık hükümlerini düzenleyen Mâide sûresinin 38. ayetini, genel tefsir yapan İmam Mâturîdî'ye göre daha geniş bir şekilde ele almıştır. Bu sebeple İmam Mâturîdî, teknik açıdan Cessâs'ın ayrıntılı açıklama yaptığı bazı hususlara değinmiştir.

¹ Konuyla ilgili bk. Koşum Adnan, “İslâm Hukukunda Hırsızlık Konusunda Yeni Yaklaşımlar”, *Diyanet İlmî Dergi* 37/3 (2001), 85 vd.; Savaş Kocabaş, “Hırsızlık Âyetinde ‘El Kesme’nin ‘Güç Kesme ve Engelleme’ Şeklindeki Modern Yorumunun Analizi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 35 (2020), 217 vd.

Hırsızlık “başkasına ait bir malın gizlice alınması” şeklinde tanımlanabilir.² Hırsızlık suçunun ana unsuru, malın gizlice alınmasıdır. Klasik fıkıh kitaplarında tanımla ilgili olarak yer verilen “cezaî ehliyeti sahip kimsenin nisap miktarı mütekavvim bir malı mülkiyet şüphesi bulunmaksızın kendi isteğiyle alması” gibi ilâve kayıtlar yer almaktadır.³ Ancak bu tür kayıtlar suçun teşekkülünde aranan şartları, tanıma dâhil etme isteğinden kaynaklanmaktadır.⁴

İslam’dan önce Arap yarımadasında hırsızlık bir suç olarak genel kabul görse de bölgede kabilecilik anlayışının hâkim olup merkezi otoritenin bulunmayışı, hırsızlığın cezasının kişinin mensup olduğu kabileye ve toplum içindeki konumuna göre farklı şekillerde uygulanmasına sebebiyet vermiştir. Toplumun ileri gelenlerinden biri, hırsızlık yaptığında cezalandırılmıyor, buna mukabil zayıf kimseler hırsızlık yaptığında ise çeşitli şekillerde cezalandırılıyordu. Diğer taraftan dostane ilişkiler kurdukları istisna edilirse diğer kabilelerin mallarını çalmak, bir cesaret ve kahramanlık göstergesi sayılıyordu. Bu dönemde hırsızlık, kabile korumasından çıkarılma, dayak ve hapisle cezalandırılıyordu.⁵ Nakillere göre Velîd b. Muğîre; cahiliye döneminde, Hz. Peygambere yakın bir zamanda, ilk defa hırsızın el kesme ile cezalandırılması uygulamasını başlatmıştır.⁶

1. Cessâs ve İmam Mâturîdî’nin “Hırsız” Lafzına Yaklaşımları

İmam Mâturîdî, hırsızlık hükümlerini düzenleyen Mâide sûresinin 38. ayetinin tüm hırsızları kapsaması yönüyle âm olduğunu, buna mukabil hırsızlık (sirkat) hakkında hadislerde çeşitli tahsis ve tanımlamalar olması yönüyle hâs olduğu görüşündedir. O, bu çerçevede zevî’l-erhâmdan yapılan hırsızlıklarda ve kişinin kendisinin olduğu zannıyla başkalarının malını alması durumunda had uygulanmayacağı örneklerini verir. Bu konuda İbn Abbâs’ın (ö. 68/687-688) ayetin âm olduğu yönündeki görüşünü ifade eder. Ayrıca kendi görüşünü vurgulama sadedinde “hırsız” (sârık) isminin âm, “hırsızlık” fiilinin hâs olduğunu belirtir. Buna suç-ceza dengesi açısından önemsiz bir şey çalan kişiye el kesme cezasının uygulanmasına gönlün razı olmayacağını örnek verir. İmam

² Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1993), 9/133; Ebû’l-Hasan Ali b. Ebî Bekir el-Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti’l-mübtedî*, thk. Tallâl Yûsuf (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, ts.), 2/362.

³ Abdullah b. Muhammed el-Mevsîlî, *el-İbtîyâr li ta’lîli’l-Muhtâr*, thk. Mahmûd Ebû Dakîka (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1937), 4/102; Ebû’l-Berakât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Kenzü’l-dekâik*, thk. Sâid Bekdâş (Beyrut: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 2011), 361; Muhammed b. Muhammed el-Bâbertî, *el-İnâye Şerhu’l-Hidâye* (Kahire: Dâru’l-Fikr, ts.), 5/354; Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddîn el-Aynî, *el-Binâye şerhu’l-Hidâye* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2000), 7/3.

⁴ Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17/385.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Cevâd Ali, *el-Mufasssal fî târihi’l-Arap kable’l-İslâm* (Beyrut: Dâru’s-Sâkî, 2001), 10/276 vd.; Bardakoğlu, “Hırsızlık”, 17/385.

⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiu li abkâmi’l-Kur’an*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrahim Atfîş (Kahire: Dâru’l-Kütübî’l-Mısriyye, 1964), 6/160.

Mâturîdî, her ne kadar hırsızlık olarak adlandırılrsa da bazı hırsızlık eylemlerini, had uygulanması gereken hırsızlık kapsamında değerlendirmeyi. Ona göre Şâri'nin hitabının hangi hırsızlık fiilini kastettiği ortaya konulmalıdır. Konuyla ilgili değerlendirmelerinden sonra İmam Mâturîdî, lafzın âmma veya hâssa delâletinin ancak bir delille olması gerektiğini belirtir. O, bu görüşüyle lafzın hâs olduğuna dair delil getirilinceye kadar âm hükümlerinin uygulanacağı görüşünde olmadığını açıklar.⁷ Onun bu görüşü, âm lafızda neyin kastedildiği hususunda şüphenin olması sebebiyle lafzın delâleti için delil gerektiği düşüncesine dayanır. Ona göre âm lafız, amel yönüyle umûm ifade eder. Allah, bu tür bir lafızla umûm veya husûs ne kastetmişse gereği yapılır ve iman edilir.⁸ O, bu düşüncesi ile klasik Hanefî usûl düşüncesinden ayrılır.

Cessâs, “hırsız” ile “hırsızlık fiili” (sirkat) ayırımına gitmeden ayetin âm olduğunu belirtir. Bununla birlikte ayetin el kesmeyi gerektirecek hırsızlığın miktarı, hırsızlığın ne olduğu ve elin nereden kesileceği gibi pek çok hususu açıklamaması yönüyle mücmel kaldığı tespitinde bulunur.⁹ O, hocası Kerhî'nin mezkûr ayeti; hükmü konusunda başka bir delile ihtiyaç duyan, mücmel bir ayet olarak nitelendirdiğini aktarır. Bu bağlamda Kerhî, hırsızlık ve miktar gibi lafzın iktiza etmediği manalar açısından ayetin mücmel olduğu düşüncesindedir. Bu sebeple bir delil olmadıkça hırsızlık ve miktar konusunda ayetin âm manasıyla hüküm sabit olmaz. Ayrıca Cessâs, bu konuda Muhammed b. Şucâ'ın (ö. 266/880) görüşüne atıfta bulunur. Buna göre, husûsu itifakla sabit olan bir lafzın umûmu ile ihticacta bulunulmaz. Ancak Cessâs, âm lafızların düzenlediği bazı hususlarda lafzın hâs manasına işaret edildiğine dair bir delil varsa o hususta bu durumun dikkate alınacağını belirtir. Örnek olarak zevî'l-erhamdan yapılan hırsızlıklarda had uygulanmamasını verir. Ayrıca Cessâs, bu konunun âlimler arasında ihtilafı olduğunu belirtir.¹⁰ Ayetin âm olması ve hırsızlığın bazı hususlarında tahsise gidilebileceği konusunda her iki müellifin ortak kanaatte olduğu anlaşılmaktadır.

2. Hırsızlık Suçunun Şart ve Unsurları

2.1. Çalınan Malın Değeri

⁷ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, thk. Ahmet Vanlıoğlu (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005), 4/217-218.

⁸ İmam Mâturîdî, bir fıkıh usûlü konusu olan âmmın delâletinin kat'î olmadığı görüşündedir. Bk. Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed Alâeddîn es-Semerkandî, *Mizânü'l-usûl fî netâici'l-ukûl*, thk. Muhammed Zeki Abdülber (Katar: Metâbiu'd-Doha'l-Hadîsiyye, 1984), 277-280; Abdülaziz b. Ahmed el-Buhârî, *Keşfü'l-esrar şerhu Usûli'l-Pezdevî* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 1/299.

⁹ Ahmed b. Ali Ebû Bekir er-Râzî el-Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, thk. Abdüsselâm Muhammed Ali Şâhîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 2/530.

¹⁰ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/536.

İmam Mâturîdî, had uygulanabilmesi için çalınan malın asgarî değeri ile ilgili Kur'an'da bir ifade bulunmadığını, âlimlerin de bu konuda ihtilaf ettiklerini belirtir. Âlimlerin bir kısmına göre çalınan malın değeri bir dinarın dörtte birine ulaşması gerekir. O, “bizim âlimlerimiz” (ashabünâ) ibaresiyle Hanefileri kastederek onların çalınan malın miktarının çeyrek dinar veya 10 dirhem olması gerektiği görüşünde olduklarını belirtir. Her iki tarafın delil getirebileceği rivâyetler olduğunu belirten İmam Mâturîdî, Hz. Aişe'den (ö. 58/678) “Hırsızın eli, değeri çeyrek dinar ve daha fazla olan bir malı çalması halinde kesilir.”¹¹ (Müslim, Hudûd, 1684) rivâyeti ile “Hırsızın eli, ancak bir kalkan değerinde olan bir malı çalması sebebiyle kesilir.”¹² (Nesâî, Kat'û's-Sârik, 46/4931) rivâyetini aktarır. İmam Mâturîdî -bu rivâyetlere göre- çalınan malın değerinin en az bir kalkan değerinde olması gerektiğini savunur. O, bazı rivâyetlerde sahâbenin kendi tecrübesine göre kalkana değer biçtiğini belirtir. Bunlar arasında İbn Ömer'den (ö. 73/693) “Hz. Peygamber, değeri üç dirhem olan bir kalkan için had uygulamıştır.”¹³, (İbn Mâce, Haddü's-Sârik, 22/2584) ile Enes b. Mâlik'ten (ö. 93/711-712) Hz. Peygamberin beş dirhem değerindeki kalkandan dolayı had uyguladığı rivâyetlerini aktarır.¹⁴ (Nesâî, Kat'û's-Sârik, 46/4911) İmam Mâturîdî, bu rivâyetlere dayanarak sahâbenin kalkana farklı miktarlarda değer biçtiğini, bu değerlerin zamana göre farklılık arz edebileceğini, kalkanın niteliğine göre değerinin farklı olabileceğini, dolayısıyla bunların ölçü olmayacağını ve şüphe ile hüküm verilemeyeceğini belirtir.¹⁵ İmam Mâturîdî, kendi seçtiği görüşü destekleme sadedinde Amr b. Şuayb'ın (ö. 118/736) şöyle dediğine yer verir. “Said b. Müseyyeb'e (ö. 94/713) giderek dedim ki: Senin arkadaşların Urve (ö. 94/713), Muhammed b. Müslim (ö. ?) ve falanca diyorlar ki: 'Bir kalkanın ederi üç veya beş dirhemdir.' Bunun üzerine o, Allah'ın resülünden 10 dirhem olduğuna dair sünnet gelmiştir.' şeklinde cevap verdi.”¹⁶ Ayrıca İbn Abbâs'tan “Hz. Peygamber döneminde bir kalkan 10 dirhemdi.”¹⁷ rivâyeti ile Amr b. Şuayb'ın babası aracılığıyla dedesinden Hz. Peygamberin hırsızın elini ancak bir kalkan değerindeki malı çalması duru-

¹¹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc Müslim, *Sabîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1954), 3/1312.

¹² Ebü Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Halep: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986), 8/80.

¹³ Ebü Abdullah Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Şuayb Arnavûd (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), 3/613.

¹⁴ Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, 8/77.

¹⁵ Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 4/220-221; Günümüz şartlarına göre hırsızlık nisabının güncellenmesiyle ilgili bk. Sabri Erturhan, “Hırsızlıkta Nisabın Güncellenmesi Konusunda Bir Deneme”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), 266 vd.

¹⁶ Ebü Bekir Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 5/476.

¹⁷ Ebü Abdullah Ahmed b. Abdullah Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990), 4/420.

munda kestiği, bir kalkanın da o zamanlar 10 dirhem değerinde olduğu rivâyetine yer verir. İmam Mâturîdî, Hanefîlerin içtihatla bilinmeyen bir konuda başka bir sahâbenin muhalefeti yoksa sahâbe kavlinin delil olarak kabul edileceği ilkesinden hareketle Said b. Müseyyeb'in yukarıda belirtilen mürsel haberini delil olarak kabul edip bir kalkanın değerinin 10 dirhem olduğunu ve çalınan malın kıymeti, 10 dirheme ulaşmadıkça hırsızın elinin kesilemeyeceğini belirtir. Hz. Ömer (ö. 23/644), Hz. Osman (ö. 35/656), Hz. Ali (ö. 40/661) ve Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-653) gibi sahâbilerin bu yönde rivâyetleri olduğunu belirten İmam Mâturîdî, Hz. Ömer'in kendisine getirilen bir hırsıza Hz. Osman'ın çalınan malın değerinin 10 dirheme ulaşmadığı hususundaki uyarısıyla had cezasını uygulamadığı rivâyetine yer verir. Ayrıca Hz. Ali'den el kesme cezasının bir dinar veya 10 dirhem değerindeki bir malın çalınması halinde uygulanacağı ile Hz. Aişe'den değersiz bir mal için Hz. Peygamberin had uygulamadığı rivâyetini aktarır. Akabinde kendi âlimlerinin çalınan malın değerinin 10 dirheme ulaşması halinde el kesme cezasının uygulanması konusunda ittifak ettiklerini belirtir.¹⁸

İmam Mâturîdî'nin çalınan malın değeri hakkında yaptığı değerlendirmelerden onun, günün şartlarına ve toplumunun kabullerine göre çalınan malın asgarî kıymetinin takdir edilmesi ve buna göre had uygulanması gerektiği görüşünde olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre had uygulanabilmesi için hırsızın, çalındığında toplum nezdinde hırsızlık yaptığı kabul edilen değer ve miktarda bir malı çalması gerekir. Hırsızın çaldığı malın değeri, suç-ceza dengesini bozacak nitelikte ve bu yönüyle toplum vicdanını rahatsız edecek şekilde olmamalıdır. Diğer taraftan İmam Mâturîdî'nin Hanefî geleneğine paralel olarak hırsızlık haddinin uygulanmasını, devlet başkanının görevi olarak vurgulaması, bu suçun işlenmiş sayılması için çalınan malın değerinin belirlenmesini de devlet yönetimine bıraktığı şeklinde anlaşılabilir.

İmam Mâturîdî, çalınan şeyin değerinin az veya fazla (5 dinar veya 100 bin dinar gibi) olması karşılığında verilen el kesme cezasının aynı olması, cezanın suça denkliliğine hanel getirip getirmediği hususuna "Bu durum, iki şekilde yorumlanabilir. İlkine göre cezalar aynı zamanda birer imtihandır. Şârî Teâlâ'nın dilediği şekilde imtihan etme hakkı vardır. İkincisine göre ise hırsızlıkta verilen ceza, salt çalınan malın karşılığı değil, aynı zamanda insanın saygınlığına hanel getirmenin de cezasıdır. Nitekim Allah Teâlâ, ceza için "çaldığın mala karşılık" değil "yaptıklarına (işlediğin suçla karşılık) karşılık" şeklinde bir değerlendirmede bulunur.¹⁹

¹⁸ Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 4/222-223.

¹⁹ Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 4/219-220.

Cessâs, çalınan malın miktarı konusunda ayetin mücmel kaldığını, dolayısıyla bu konuda ayet dışında başka bir delile ihtiyaç duyulduğunu belirtir. O, ilgili ayetin âm olmasını gerekçe göstererek az miktarda çalınan maldan dolayı el kesme cezasının uygulanmasının sahih olmayacağını savunur ve hırsızın elinin kesilmesi için çalınan malın asgarî miktarı ile ilgili Hz. Peygamberden gelen farklı rivâyetlere yer verir. Cessâs, bu rivâyetler arasında yapılacak tercihte elin kesilmesi söz konusu olması sebebiyle sakınma içerikli rivâyetlerin, ibâha içerikli rivâyetlerden evlâ olduğu değerlendirilmesinde bulunur ve -Hz. Peygamberden- hırsızın elinin kesilmesi için çaldığı malın değerinin asgarî bir kalkan değerinde olması gerektiğine dair rivâyetlere yer verir. Ayrıca bir kalkanın değerinin üç, beş ve 10 dirhem ile çeyrek dinar olduğu ifade edilen farklı rivâyetleri zikreder. Bu kapsamda Cessâs'a göre Hz. Peygamberin "Allah, ip ve yumurta çalan hırsıza lanet etmiştir. Her ikisine de had uygulanır."²⁰ (Müslim, Hudûd, 29/1687) hadisindeki "yumurta" (بَيْضَةٌ) ifadesi, "savaş başlığı" (بَيْضَةُ الْحَدِيدِ) şeklinde anlaşılmalıdır. Nitekim Hz. Ali, Hz. Peygamberin değeri 21 dirhem olan savaş başlığı hırsızlığına had uyguladığını rivâyet etmiştir.²¹ Ayrıca fukahâ arasında tavuk yumurtası sebebiyle had uygulanmayacağına dair görüş birliği vardır.²²

Cessâs, had cezasının uygulanabilmesi için çalınan malın miktarında ihtilaf bulunduğunu belirtir. Onun zikrettiği rivâyetlere göre Ebû Hanîfe (ö. 150/767), Züfer (ö. 158/775), Ebû Yûsuf (ö. 182/798), İmam Muhammed (ö. 189/805) ve Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), asgarî miktarın 10 dirhem olduğu görüşündedir. Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'den çalınan malın asgarî miktarının basılı 10 dirhem olduğu da rivayet edilmiştir. Hasan b. Ziyâd (ö. 204/819) da Ebû Hanîfe'den asgarî miktarın 10 dirhem olduğunu nakletmiştir. Cessâs; İmam Mâlik (ö. 179/795), Evzâî (ö. 157/774), Leys b. Sa'd (ö. 175/791) ve Şâfiî'nin (ö. 204/820) hırsızlığın asgarî miktarının çeyrek dinar olduğu görüşünde olduklarını belirtir. İmam Şâfiî'den dirhem değer kazanması veya kaybetmesi durumunda ancak çeyrek dinar değerindeki bir hırsızlık sebebiyle had uygulanacağı görüşü aktarılmıştır. Şâfiî, hırsızlık nisabında zamana göre değeri inip çıkan gümüşten basılan dirhem yerine altından basılan dinarın esas alınması gerektiği görüşünde piyasa şartlarına göre paranın değerini esas almıştır. Cessâs, Hasan-ı Basrî'nin (ö. 110/728) çalınan miktarın bir dirhem olması gerektiği görüşünün şâz bir görüş olduğunu ve fukahânın bu görüşün hilâfına ittifak ettiklerini belirtir. Cessâs'ın beyanına göre Enes b. Mâlik, Urve, Zührî (ö. 124/742), Süleyman b. Yesâr (ö. 107/725), bir rivâyete göre Hz. Ömer ve Hz. Ali, hırsızlığın asgarî miktarının beş dirhem, İbn

²⁰ Müslim, *Sabîhu Müslim*, 3/1314.

²¹ Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer ed-Dârakutnî, *Sünenü Dârakutnî*, thk. Şuayb Arnavûd (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2004), 4/264.

²² Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/519.

Mes'ûd, İbn Abbâs, İbn Ömer, Eymen el-Habeşî (ö. ?), Ebû Ca'fer (ö. ?), Atâ (ö. 114/732) ve İbrahim, 10 dirhem olması gerektiği görüşündedir. Konuyla ilgili farklı rivâyetlere yer veren Cessâs, İslam hukukçularının hırsızlık asgarî miktarının 10 dirhem olması hususunda ittifak ettiklerini belirtir. Kendisinin de bu görüşü benimsediği anlaşılan Cessâs, kendi düşüncesini desteklemek üzere Hz. Peygamberden yapılan nakillere yer vererek bu nakilleri isnadî açılarından değerlendirir ve kendi görüşünün hilafında olan nakilleri tenkit eder.²³

Diğer taraftan Hanefî geleneğinde hırsızlıkta nisap haddi, bir dinar/10 dirhem olarak kabul edilmiştir. Ebû Yûsuf'un Ebû Hanîfe'den rivâyetinde bu paranın suçun işlendiği yerde tedavülde olan dinar ve dirhem üzerinden takdir edileceği belirtilmiştir. Buradan şehirlere göre farklı ağırlıkta altın ve gümüşten basılan bu paraların şehirler arasındaki değer farkının göz önünde bulundurulduğu anlaşılmaktadır.²⁴

2.2. Hırz Şartı

Hırz, malın koruma altına alındığı ev, dükkân, çadır vb. yerlerdir.²⁵ Malın hırz olarak kabul edilen mahalden gizlice alınması, hırsızlığın şekil şartıdır.²⁶ İmam Mâturîdî, tefsirinde hırz şartına değinmezken Cessâs, hırsızlık haddi uygulanabilmesi için çalınan malın hırz altında olması gerektiğini belirtir. Onun açıklamalarına göre hırz, ikâmet etmek veya malları korumak üzere inşa edilen yerdir. İnsanların içinde oturup mallarını muhafaza ettiği çadır, oba vb. de aynı hükümdedir. İçinde veya yanında bir bekçi olsun olmasın fark etmez. Ancak kapısı olmayan veya açık bulunan yerlerde bir bekçi olmazsa buraların hırz altında olduğu kabul edilmez. Bekçinin uyuması veya yakında olması hırzı kaldırmaz. Safvân b. Ümeyye, mescitte uyumuş ve başının altına koyduğu elbisesi çalınmıştı. Hz. Peygamber de yakalanan hırsıza had uygulanmasını emretmiştir. Mescit ve hamam gibi umuma açık yerlerin bekçisi yoksa hırz altında olmadığına dair ittifak edilmiştir. Rivâyette elbisenin Safvân b. Ümeyye'nin başının altında olması, hırz altında olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Kendisine verilen izne (emân) aykırı davranan veya bir iş yerine girmesine izin verilen kişi (işçi vb.), hırsızlık yaptığında orada bekçi bile olsa had uygulanmaz. Çünkü girilmesine sahibi tara-

²³ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/520-521.

²⁴ Mevsîlî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Mubtâr*, 4/103-104; Nesefî, *Kenzi'd-dekâik*, 361; Ebû Hanîfe'nin hırsızlıkla ilgili görüşleri için bk. Metin Bor, *Ebû Hanîfe'ye Göre Hırsızlık Suçu ve Cezası* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 50 vd.

²⁵ Bardakoğlu, "Hırsızlık", 17/387.

²⁶ Hırzla ilgili değerlendirme için bk. Ahmet Aydın, "Hanefî Doktrininde Hırsızlık Suçunda Şekil Unsuru ve Cezaî Mesuliyete Etkisi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2014), 269 vd.; Mehmet Dirik, "Hırsızlık Suçunda Koruma Alanı Şartı (Hırz) Kavramı", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2015), 136 vd.

findan izin verilen yerlerde, hırsızın kalktığı kabul edilir. Mescitlere giriş için izin veren bir insan olmadığı, başka bir deyişle buralar kişi mülkiyetinde olmadığı için sahra hükmündedir.²⁷

Amr b. Şuayb'ın babası yoluyla dedesinden yaptığı rivâyete göre Hz. Peygamber, harîsü'l-cebel (gece dağda kalıp ağla gelmeyen koyun) hakkında sorulan soruya “Misliyle tazmin ve ibret verici bir kırbaç cezası gerekir. Hayvan mürâhta (hayvanların geceyi geçirdikleri korunaklı yer) ise çalınan miktar bir kalkanın değerine ulaşırsa had uygulanır. (Kurutulmak üzere ağaçta bırakılan veya) asılan meyve, harmanda hırz altına alınmadan çalınırsa had uygulanmaz. Ancak hırz altına alındıktan sonra çalınır ve değeri bir kalkanın değerine ulaşırsa had cezası gerekir.” şeklinde cevap vermiştir.²⁸ Bu rivâyet, hırza itibar edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca fukahâü'l-emsâr arasında hırsızlık haddinin uygulanabilmesi için hırsızın şart olduğu ve delilinin de sünnetle sabit olduğu konusunda ihtilaf yoktur.²⁹

Cessâs asıl olanın hırza itibar etmek olduğunu, Hz. Peygamber'in “Haine had uygulanmaz.”³⁰ (İbn Mâce, Hudûd, 26/2591) hadisindeki “hain” lafzının âm olması sebebiyle, kendisine izin verilen iş ortağına, kendisine emanet veya âriyet bırakılana -hırsız oldukları gerekçesiyle- had uygulanmayacağını belirtir. Bu çerçevede evine girebilmesi hususunda kendisine izin verilen kimse, o evden bir eşya alsa, bu eşya emanet hükmünde olur ve inkâr etse bile kendisi için hırsız kalkması sebebiyle had uygulanmaz.³¹

Cessâs, fukahâü'l-emsârın çalınan eşyanın hırz alanının dışına çıkarılmadıkça had uygulanmayacağı hususunda ittifak ettiklerini belirtir. Ev (dâr) tek bir hırz alanıdır. Çalınan eşya, evden dışarı çıkarılmadıkça had uygulanmaz. Bu husus, Hz. Ali ve İbn Ömer'den de rivâyet edilmiştir. İbrahim en-Nehâî de (ö. 96/714) bu görüştedir. Hz. Aişe'nin, “Çalınan mal hırz dışına çıkarılmadıkça had uygulanmaz.” denildiğinde “Bıçaktan başka hırsızın elini kesecek bir şey bulamasam bile onunla keserdim.”³² dediği rivâyet edilir. Katâde, Hasan'dan yaptığı rivâyette onun hırsızın evin içinde bulunmasının haddi gerektirdiği görüşünde olduğunu belirtir. Cessâs, konuyla ilgili zikredilen görüşleri verdikten sonra kendi kanaatini açıklar. Buna göre bir şahıs, bir eve girmekle hırsız ismiyle müsemma olmaz. Ona had uygulamak da gerekmez. Hırz altındaki bir yerden bir şey al-

²⁷ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/523.

²⁸ Cessâs'ın zikrettiği bu rivâyet için ayrıca bk. Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Ma'rîfetü's-sünen ve'l-âsâr*, thk. Abdülmu'tî Emin Kal'acı (Halep: Dârü'l-Va'y, 1991), 6/167; Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd el-Begavî, *Şerhu's-Sünne*, thk. Şuayb Arnavûd - Muhammed Züheyr eş-Şâvîş (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1983), 10/319.

²⁹ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/523.

³⁰ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, 3/618.

³¹ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/522.

³² İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-ebâdis ve'l-âsâr*, 5/477.

ması da haddi gerektirmez. Çünkü aldığı şey hala hırsızlık altındaki yerdedir. Onu hırsızlık altındaki yerden/evden çıkarmadıkça çalmış sayılmaz.³³ Ayrıntılarda bazı tartışmalar olmakla birlikte Hanefî geleneğinde had cezasının uygulanabilmesi için hırsızlık şartı genel kabul görmüştür.³⁴

2.3. Hırsızlık Haddinin Uygulanacağı Mahal ve Miktarı

Kıyas, zina ve diğer suçlarda ceza, suçun işlendiği uzva uygulanmazken hırsızlıkta ceza ele uygulanır. İmam Mâturîdî bu durumun, hakkın eksik veya fazla alınmasıyla ilgili olduğunu belirtir. Ona göre kıyasta katilin eli kesilse bir cana karşılık el kesilmiş olur ki bu hakkın eksik olması anlamına gelir. Zâninin cinsel organı kesilse bundan dolayı ölebilir, bu durumda hak fazlasıyla alınmış olur. Hırsızın elinin kesilmesinde böyle bir durum söz konusu değildir.³⁵ İmam Mâturîdî, burada suç ile ceza arasındaki dengeye/orantıya dikkat çekmektedir. O, İbn Mes'ûd'un mushafından "Hırsızların sağ elini kesin."³⁶ ve Hz. Ali'den "Hırsızlık yaptığında erkeğin sağ eli kesilir."³⁷ rivâyetlerini zikrederek bu konuda icmâ bulunduğunu belirtir.³⁸

Cessâs, hırsızlık suçunu tanzim eden "وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا" ayetinin ilk değerlendirmesinde kıraat farklılıklarına yer vermektedir. Buna göre şu an elimizde mevcut olan mushaf-lardaki "فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا" kıraati Abdullah b. Mes'ûd'un kıraatidir. İbn Avf'ın İbrahim'den rivâyet ettiği kıraat ise "فَاقْطَعُوا أَيْمَانَهُمَا" şeklindedir.³⁹ Cessâs, mezkûr kıraati esas alarak ilk hırsızlık suçu sabit olduğunda sağ elin kesileceği hususunda bir ihtilaf olmadığını belirtir. Ona göre "أَيْدِيَهُمَا" lafzından Allah'ın kastı "أَيْمَانَهُمَا" dir. "أَيْدِيَهُمَا" lafzının kendisinin cemi, sonuna bitişen zamirin ikil olmasından kasıt, her hırsızlık suçu sabit olduğunda hırsızın sağdan başlanmak üzere bir elinin kesilmesi suretiyle had uygulanmasıdır.⁴⁰ Ayette belirtilen "hırsız" lafzıyla kimlerin kastedildiği hususunda bir ihtilaf yoktur. "Hırsızlık" lafzıyla Hz. Peygamberin "İnsanın yaptığı en kötü şey, namazından çalmasıdır."⁴¹ hadisinde olduğu gibi farklı türlerdeki hırsızlık kastedilmez.⁴² Cessâs,

³³ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/538-539.

³⁴ Mevsîlî, *el-İhtiyâr li ta'lîlî'l-Muhtâr*, 4/104; Nesefî, *Kenzü'd-dekâik*, 363.

³⁵ Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 4/219.

³⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli'âyi'l-Kur'an*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Mekke: Dâru't-Terbiye ve't-Turâs, ts.), 10/294.

³⁷ Dârakutnî, *Sünenü Dârakutnî*, 4/237.

³⁸ Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 4/220.

³⁹ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/518.

⁴⁰ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/518.

⁴¹ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek alâ's-Sabîhayn*, 1/352.

⁴² Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/518.

aynı kişinin hırsızlık suçunun üçüncü defa sabit olması durumunda sağ elinin, dördüncü defa sabit olması durumunda ise sağ ayağının kesilmesi hususunda ihtilaf olduğunu belirtir.⁴³

İmam Mâturîdî'ye göre her ne kadar “وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا” ayetindeki “yed” (el) ifadesinden parmaklardan omuza kadar kastedilmiş olabileceği akla gelse de parmaklardan bileğe kadar olan kısım kastedilmektedir. Yani el kesme cezası, sağ elin bilekten kesilmesiyle uygulanır. Arapçada “yed” kelimesi parmaklardan omuza kadar olan kısmı ifade etmesi sebebiyle bu konuda âlimlerin ihtilafa düştüğünü belirten İmam Mâturîdî, onların elin parmaklardan, dirsekten ve omuzdan kesilmesi yönünde farklı görüşler ileri sürdüklerini belirtir. O, bir şeyi tutmada kullanılması sebebiyle parmaklarla birlikte avucun kesilmesi gerektiği görüşündedir. Ona göre ayetteki “yed” kelimesinin âm olmakla birlikte bu lafızla elin bir kısmı kastedilmiştir.⁴⁴ İmam Mâturîdî, ayrıca “kesiniz” emrinin muhatabının devlet olduğunu belirterek Hanefîlerin genel görüşü doğrultusunda bir tavır sergilemiştir.⁴⁵

Cessâs'a göre “وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا” ayetinde geçen “yed” ifadesi, parmak ucundan omuza kadar olan kısmı içine almaktadır. Nitekim Ammâr, “بُؤْجُوهُكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ مِنْهُ” (el-Mâide, 5/6) ayetinden dolayı omzuna kadar teyemmüm yapmıştır. Burada dil yönüyle bir hata yoktur. Ancak sünnet bu durumun hilâfına vurûd olmuştur. Buna göre el, avucun eklem yerine yani bileğe kadar olan kısmı göstermektedir. Nitekim “إِذَا أُخْرَجَ يَدُهُ لَمْ يَكُنْ يَرَاهَا” (Nûr, 24/40) ayetinde “yed” ile bu kısım kastedilmektedir. “وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجَ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ” (en-Neml, 27/12) ayetinde de aynı mana bulunmaktadır. Bu ayetlerde “yed” kelimesinin anlamına dirsekler dahil değildir. “وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ” (el-Mâide, 5/6) ayeti de buna işaret etmektedir. Ayette “yed” ile dirsekten aşağısı kastedilmemiş olsaydı “dirseklere kadar” denilmezdi. Bu durum, “yed” ile bilek kemiğine kadar kastedildiğine delildir. “Yed” ismi; bileğe, oradan dirseklere, oradan da omza kadar olan uzvu ifade etmiş olsaydı âm lafız olması sebebiyle -haddin- elin omuzdan kesilerek uygulanması gerekirdi. Ancak Hz. Peygamberden bu yana uygulama böyle olmamıştır. Ayette geçen “yed” aslında en işlevsel organdır. Bileğe kadar kesildiğinde ayetin maksadı gerçekleşmiş olur. Bir delile dayanmaksızın daha fazlasını yapmak caiz olmaz. Nitekim “Bunu adamlara ver.” denildiğinde üç kişiye

⁴³ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/518.

⁴⁴ Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 4/218.

⁴⁵ Alâu'd-Dîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertîbi's-serâi* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986), 1/224, 7/58; Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Şerbu Mubtasari't-Tabâvî*, thk. İsmetullah İnyetullah Muhammed vd. (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010), 6/323.

verilse emrin gereği yerine getirilmiş olur. Çünkü daha fazla kişi olsa bile aralarından üç kişi “ricâl” olarak adlandırılabilir.⁴⁶

Cessâs'a göre “فَامَسَّحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ” (el-Mâide, 5/6) ayetindeki “yed” isminin aynı şekilde değerlendirilebileceği yani mesh işleminin dirseklerden daha aşağıdan yapılması durumunda yeterli olacağı iddia edilse isabetli olmaz. Ayette “yed” ismi ile dirseklere kadar olan bölüm kastedilmektedir. Lafzın âm olması sebebiyle herhangi bir delile dayanmaksızın elin daha azının mesh edilmesi ile yetinilemez. Elin işlevi yönüyle teyemmüm ve haddi emreden bu ayetlerde “yed” isminin kapsamı birbirinden farklılık arz eder. Ayetin birinde ceza söz konusu iken diğerinde haddin giderilmesi ve namazın bir şartının yerine getirilmesi söz konusudur. Her iki ayetteki “yed” isminin kastı ile ilgili selef arasında bir ihtilaf yoktur. Sadece Hâricîler, haddin elin omuzdan kesilerek uygulanması görüşündedir. Onların bu görüşü şâz olup icmaya tesiri yoktur. Ebû Hureyre'nin (ö. 58/678) rivâyetine göre Hz. Peygamber, hırsızın elini bilek kemiğinden kesmiştir. Hz. Ömer ve Hz. Ali de aynı uygulamayı devam ettirmiştir. Bunlar teyemmüm ayetindeki “yed” isminin mutlak anlamının aksine elin bilekten kesileceğini göstermektedir. Hiçbir kimse teyemmümde bileğe kadar elin meshiyle yetinilebileceğini söyleyemez. Ancak dirsekten yukarısının mesh edilmesi hususunda ihtilaf bulunmaktadır.⁴⁷

Hırsızlık suçunun tekrarlanması durumunda ne ceza verileceği hususuna İmam Mâturîdî yer vermezken Cessâs, ayrıntılı değerlendirmelerde bulunmuştur. Kendisine daha önce hırsızlık haddi uygulanan kişinin aynı suçu tekrar işlediğinde sol ayağının kesilmesi öngörülmüş, ancak ayağın neresinden kesileceği hususunda hukukçular arasında ihtilaf oluşmuştur. Hz. Ali'nin hırsızın ayağını ortasından keserek had cezasını uyguladığı rivâyet edilmiştir. Sâlih es-Simân, Hz. Ali'nin parmakların etrafından kestirdiğini belirtmiştir. İbn Abbâs'ın ayağın topuk öncesi yarıdan kesileceği görüşünde olduğu rivâyet edilmiştir. Atâ, bir görüşüne göre Ebû Ca'fer'in de aynı görüşe sahip olduğunu belirtmiştir. Hz. Ömer'den gelen başka bir rivâyete göre ayak bilekten kesilmelidir. Bu aynı zamanda fukahâü'l-emsârın da görüşüdür. Ayrıca bu, üzerinde ittifak edilen elin bilekle birleştiği oynak kısımdan kesileceği görüşüne işarettir. Aynı şekilde, ayağın da topukla birleştiği oynak kısımdan kesilmesi gerekir. Bunun yanında el, hırsıza suç işlemeye imkân tanıyacak şekilde parmak köklerinden kesilmeyeceği gibi ayak da suçlunun rahat yürüyebileceği şekilde kesilmez. El kesmenin amacı, suçlunun bir daha çalmasını, ayağın kesilmesindeki amaç ise suçlunun rahatça yürümesini engellemektir. Hz. Ali'ye dayandırılan ancak sahîh olmayan rivâyette belirtilen

⁴⁶ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/526.

⁴⁷ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/526.

ayak parmaklarının kökünden kesileceği görüşü şâzdır.⁴⁸ Klasik Hanefî eserlerinde hırsızın elinin bilekten kesilmesi, tekrarı durumunda ise sol ayağın bilekten kesilmesi, genel kabul görmüştür.⁴⁹

Suçun üçüncü tekrarı durumunda sol el ile sağ ayağın kesilmesi konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve İbn Abbâs'ın, hırsızlık suçu sebebiyle sağ eli kesilen bir kişinin aynı suçu tekrar işlemesi durumunda sol ayağının kesileceği, tekrar işlemesi durumunda hapsedileceği görüşünde oldukları belirtilmiştir. Bu görüş aynı zamanda Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve Züfer'in de görüşüdür. Suçun tekrarı durumunda Hz. Ömer'in sol ayaktan sonra sol elinin, daha sonra ise sağ ayağının kesileceği, sonra da tövbe edinceye kadar hapsedileceği görüşünde olduğu rivâyet edilmiştir. Hz. Ebû Bekir'in de aynı görüşe sahip olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte Hz. Ömer'in bu görüşten rücu edip Hz. Ali'nin görüşüne tabi olduğu ifade edilmiştir. İmam Mâlik ve İmam Şâfi' ise sol ayaktan sonra sol el, daha sonra ise sağ ayağın kesileceği ve suçun tekrar işlenmesi durumunda hırsızın öldürülmeyeceği görüşündedir. Hz. Osman, Abdullah b. Ömer ve Ömer b. Abdülazîz'in (ö. 101/720) tüm bu cezalardan sonra hırsızın katledilmesi gerektiği görüşünde oldukları belirtilmiştir. Hz. Ebû Bekir'in hırsızlık suçunun tekrarı, hırsızın sağ el ve sol ayağından sonra sağ ayağını kesmek istediğinde Hz. Ömer'in kendisine sünnet olanın eli kesmek olduğunu söylediği rivâyet edilir. Ayrıca Hz. Ömer'in sağ el ve sol ayaktan sonra elin kesilmeyip hırsızın hapsedilmesini istediği de ifade edilmiştir. Zührî'nin bu görüşte olduğu ve Hz. Ebû Bekir'in de bu görüşte karar kıldığı belirtilmiştir. Hz. Ömer'in arkadaşlarıyla istişare ettikten sonra hırsızın sağ elinin kesilmesi, tekrar etmesi durumunda sol ayağının kesilmesi hususunda görüş birliğine vardıkları rivâyet edilmiştir. Daha sonra bu görüş üzerinde icma oluşmuştur. Çünkü onun istişare ettiği kişilerle icma akdolunabilir. Hz. Ebû Bekir'in Esved olayında sağ el ve sol ayaktan sonra sol eli kestirdiği rivâyeti mürsel bir haberdir. Aslı ise Hz. Aişe'den şu şekilde rivâyet edilir: Hz. Ebû Bekir, hizmetçilerinden birini bir başkasıyla (bir iş için) göndermişti. Hizmetçi ve yanındaki aradan bir ay geçtikten sonra geldi. Hizmetçinin eli, yanındaki şahıs tarafından kesilmişti. Hz. Ebû Bekir, bunu gördüğünde ne olduğunu sordu. Hizmetçi, bir farza uymadığı için elinin kesildiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, onun otuzdan fazla farza uymadığını gördüğünü, eğer doğru söylüyorsa bunun hesabını soracağını söyledi. Daha sonra hizmetçinin yanındaki kişi, Esmâ binti Umeys'in (ö. 40/661?) ziynet eşyasını çaldı. Hz. Ebû Bekir de onun elini kesti. Hz. Aişe, Hz. Ebû Bekir'in aynı şahsın ikinci kez elini kestiğini haber verir. Ancak bu sol ayak kesilmeden mümkün değildir. Bu durumda Hz. Ebû Bekir'in ilk verdiği el kesme

---

⁴⁸ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/527.

⁴⁹ Mevsîlî, *el-İhtiyâr li ta'âlî'l-Muhtâr*, 4/109-110; Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, 2/369.

cezasının kısas, ikincisinin ise had olduğu anlaşılmaktadır. Bu sahih hadis, Kâsım hadisiyle tearuz etmez.⁵⁰

Muhammed b. Hâtıb, Hz. Ebû Bekir'in suçun tekrarında sağ el ve sol ayaktan sonra sol eli kestiğini belirtir. Ancak bu cezalardan birinin kısas olması mümkündür. Nitekim aynı durum Hz. Ömer için de rivâyet edilmiştir. Hasılı selef, bu konuda sağ el ve sol ayağın kesilmesiyle yetinilmesi ve daha ileriye gidilmemesi hususunda ittifak etmiştir. Rivâyetler arasında sol ayaktan sonra sağ elin kesilmesi veya iki el ve iki ayağın kesilmesi de bulunmaktadır. Nitekim, Hz. Osman'ın iki el ve iki ayağını kestikten sonra bir suçluyu katlettiği rivâyet edilir. Ancak bu tür rivâyetlerde cezanın kısas mı, hırsızlık haddi mi olduğu belirtilmemiştir.⁵¹

Cessâs, hırsızlık suçunun tekrarı durumunda sağ el ve sol ayağın kesilmesinden sonra sol elin kesilmemesinin asıl olduğunu ve illetinin de organlardan sağlanan menfaatin ortadan kalkması olduğunu belirtir. Nitekim sağ eli ve sol ayağı kesilen bir hırsız, geri kalan el ve ayağını kullanabilecektir. Ancak suçun tekrarında sol el ve sağ ayağı kesilirse bu mümkün olmayacaktır.⁵²

“فَأَقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا” ayetinin muktezası, her iki elin kesilmesi olduğu iddiası, suçun ikinci defa işlenmesi durumunda sol ayağının kesilmesi gerektiği hususunda ittifak olmasaydı ileri sürülebilirdi. Ayetin muktezasının sol elin kesilmesi olduğu ileri sürülse bu da mümkün değildir. Çünkü tesniye değil de cemi lafzın tesniyeye izafe edilmesi, ayetin muktezasının bir elin kesilmesi olduğunu göstermektedir. Bu el de sağ eldir. Başka kıraatlerde “فَأَقْطَعُوا أَيْمَانَهُمَا” lafzının kullanılması bu hususu desteklemektedir.⁵³

Câbir'in haber verdiği göre Hz. Peygambere suçu sabit olan bir hırsız getirilmiş, o da elinin kesilmesini emretmişti. Aynı şahıs, suçu her tekrarladığında ayağının, sonra diğer elinin sonra da diğer ayağının kesilmesini hükmetmiştir. Hammâd b. Ebû Humejd, bu hadisin zayıf olduğu tespitinde bulunmuştur. Aynı husus başka bir rivâyette şu şekildedir: Hz. Peygambere bir hırsız getirilmiş, o da katlini emretmişti. Oradakiler adamın sadece hırsızlık yaptığını söyleyince kesilmesini buyurmuştur. İkinci kez aynı şahıs aynı suçtan getirilince Hz. Peygamber, yine katlini emretmiş, ancak oradakiler sadece çaldığını söyleyince kesilmesini emretmiştir. Aynı durum üçüncü ve dördüncü defa gerçekleşmiş ve beşinci defa tekrarlandığında hırsızın katlini hükmetmiştir. Bu defa emir yerine getirilmiştir. Konuyla ilgili benzer rivâyetlerde farklı bilgiler verilmektedir. Bir rivâyette

⁵⁰ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/528.

⁵¹ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/528.

⁵² Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/528.

⁵³ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/529.

hırsızın taşlanarak öldürüldüğü belirtilmiştir. Başka bir rivâyette Hz. Peygamberin suçun üçüncü tekrarında hırsızın katlini emrettiği belirtilmektedir. Bir nakle göre Hz. Peygambere bir hırsız getirilmiş ve Hz. Peygamber, öldürülmesini emredince oradakiler sadece çaldığını söylemiş ve bunun üzerine elinin kesilmesini emretmiştir. Hırsız, aynı suçu tekrar işleyince ayağı kesilmiştir. Aynı hırsız, Hz. Peygamberin vefatından sonra beşinci kez aynı suçu işleyince Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamberin en doğrusunu bildiğini söyleyip hırsızın öldürülmesini emretmiştir. Cessâs, bu rivâyetlerden asıl olanın Hammâd b. Ebû Humeyd'in rivâyeti olduğunu belirtir. Bu göre Hz. Peygamber, zâhiren hırsızın katlini emretmiştir. Ancak hırsızlığın cezası, ölüm değildir. Bu rivâyette hırsıza verilen cezalar, had cezası kapsamında olmayıp cezayı ağırlaştırma ve müsle sebebiyledir. Nitekim Hz. Peygamberin Karaviyyûn hadisesinde suçluların ellerini, ayaklarını kestirip gözlerini oyduğu rivâyet edilmiştir. Göz oyma, yol kesme had kapsamında değildir. Müsle, nesh yoluyla kaldırıldığında göz oyma da kaldırılmıştır. Dolayısıyla ceza olarak el ve ayak kesme ile yetinilmesi gerekli hale getirilmiştir. Zikredilen rivâyetler, sağ el ve sol ayaktan sonra diğeri el ve ayağın kesilmesi veya daha ağır cezaların verilmesi hususunda delil teşkil etmez.⁵⁴ Hanefî geleneğinde kendisine iki defa hırsızlık haddi uygulanan bir kişinin üçüncü defa aynı suçu işlemesi durumunda yürümesine ve hayatını idame etmesine engel olması sebebiyle sol el ve sağ ayağının kesilmesine olumlu yaklaşmamış ve bu durumda olan hırsızlara başka cezalar verilmesi öngörülmüştür.⁵⁵

2.4. Hırsızlık Suçunun İkrar ile Sabit Olması

İmam Mâturîdî'nin yer vermediği “hırsızlık suçunun ispatı” konusuna klasik Hanefî eserlerinde yer verilmiş ve hırsızlık suçunun şahit veya ikrar ile sabit olması arasında bir fark olmadığı benimsenmiştir.⁵⁶ Bununla birlikte hırsızlık yaptığını bir defa itiraf eden kişiye had uygulanması hususunda ihtilaf edilmiştir. Bu hususuta Ebû Hanîfe, Züfer, İmam Mâlik, İmam Şâfî ve Sevri, had uygulanması gerektiği, Ebû Yûsuf, İbn Şübrüme (ö. 144/761) ve İbn Ebû Leyla (ö. 148/765) iki defa itiraf etmedikçe had uygulanmayacağı görüşündedir. İlk görüşün delili, Ebû Hureyre'nin rivâyet ettiği hadistir. Buna göre Hz. Peygamber, hırsızlık yapan biri getirilince “Hırsızlık olmadı-

⁵⁴ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/529-530; Osmanlı döneminde hırsızlık suçunu sürekli tekrarlayanlara siyaseten katl cezası verildiği vakidir. Konunun geniş bir değerlendirmesi için bk. Mehmet Koç, “Osmanlıda Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019), 262 vd.

⁵⁵ Mevsîlî, *el-İbtiyâr li ta'li'l-Muhtâr*, 4/109-110; Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedâ*, 2/369 vd.; Serahî, *el-Mebsût*, 9/166.

⁵⁶ Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedâ*, 2/370; Ayrıca bk. Ömer Menekşe, *XVII. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlıda Hırsızlık Suçu ve Cezası* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 36-41; Günümüz hukukunda ispat vasıtası olan parmak izinin İslam hukuku açısından değerlendirmesi için bk. Şevket Pekdemir, “Hırsızlık ve Cinayet Suçlarında Parmak İzinin İspat Değeri”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/15 (2016), 454-459, 462 vd.

ğını mı sandın?” diye sormuş, hırsız da “Hayır, çaldım.” diye cevap verince had cezasının uygulanmasını emretmiştir. Aynı hadis mürsel olarak da rivâyet edilmiştir. Cessâs, bunun hükmü değiştirmeyeceğini, kendileri için mürsel ile merfû hadisin aynı değerde olduğunu belirtir.⁵⁷ O, bu hadise çerçevesinde cezanın şahitlerin verdikleri ifadeye göre verildiği iddiası karşısında, eğer böyle olsaydı Hz. Peygamberin tanıkların ifadesiyle yetineceğini, hırsıza soru sorarak ikrarından geri dönme fırsatı sunmayacağını belirtir. Kaldı ki rivayete göre hırsız itirafında direnmiş, bundan dolayı kendisine tanıkların ifadesine gerek duyulmaksızın had uygulanmıştır.⁵⁸

Konuyla ilgili Ebû Ümeyye, Hz. Peygamberden bir hadis rivâyet etmiştir. Buna göre Hz. Peygambere çaldığını itiraf eden ve çaldığı eşya yanında bulunmayan bir hırsız getirilince ona, “Hırsızlık yapmadığını mı sandın?” diye sormuş, hırsız da “Hayır, yaptım.” şeklinde cevap vermiştir. Hz. Peygamber, aynı soruyu iki defa daha sormuş ve hırsız itirafında direnince had cezasının uygulanmasını emretmiştir.⁵⁹ (Ebû Dâvûd, Hudûd, 8/4380) Cessâs, bu hadisin delil olabileceği, hadiste belirtildiği üzere Hz. Peygamberin ilk itirafta had uygulamadığı ve hadisin senedinin daha kuvvetli olduğu iddiasında bulunulabileceğini belirtir. Ancak ona göre bu hadis, ihtilaf edilen hususu beyan edici bir nitelik taşımaz. Burada Hz. Peygamberin soruyu birkaç defa tekrarladığı, ancak hırsızın en sonda bir defa itirafta bulunduğunu söyler.⁶⁰ Hadiste hırsızın bir kez itirafta bulunduğu akabinde Hz. Peygamberin “Hırsızlık yapmadığını mı sandın?” diye soru sorduğu ve bu soruyu (itirafın birden fazla gerçekleştiği ima edilerek) birkaç defa yinelediği belirtilse de Cessâs, bunun hırsızın Hz. Peygamberin soruyu yinelemesinden sonra itiraf etmek istediğine hamledileceğini savunur. Yine bu durum (hırsızın Hz. Peygamberin sorularını yanıtızsız bırakması), itirafın Hz. Peygamberin değil başkalarının yanında gerçekleştiğine hamledilebilir. Bu durumda hırsıza had uygulanması gerekmez. Şayet ilk itiraftan sonra Hz. Peygamberin soruyu birkaç defa yinelediği sabit olsa bu durum, ilk itirafın haddi gerektirmeyeceğine delâlet etmez. Çünkü bu, haddin uygulanmasına mâni olmaz.⁶¹

Hz. Peygamberden “Bir valinin had cezasını ancak kendisinin uygulaması gerekir.” hadisinin rivâyet edildiği, şayet ilk itiraf ile had cezası gerekli olsaydı Hz. Peygamberin hırsız itiraftan vazgeçirmekle meşgul olmayacağı ve haddi uygulamak için acele edeceği iddiasına, Cessâs şu şe-

⁵⁷ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/533-534.

⁵⁸ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/534.

⁵⁹ Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb Arnavûd - Muhammed Kâmil Karah Balilî (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), 6/433.

⁶⁰ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/534.

⁶¹ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/534.

kilde cevap verir: “Had cezasının vucûbu, devlet başkanın bizzat kendisinin suçu kanıtlamak istemesine mâni değildir. Ayrıca haddin o anda uygulanmasını da gerektirmez. Çünkü Mâiz, Hz. Peygamberin yanında zina ettiğini dört kez itiraf etmiş, ancak ispat olunana kadar recmedilmemişti. Hatta Hz. Peygamber, ‘Belki sen dokundun, belki de öptün.’ demiş, ailesine akıl sağlığını sormuş ve onlar da babasının deli olduğunu söylemişlerdi.”⁶² Bu rivâyet, suçu dört defa ikrar etmedikçe recmin gerekmeyeceğine de delâlet etmez. Bu rivâyetin zikredilen Ebû Hureyre rivâyetiyle teauruzu, bu açıdan değildir. Çünkü o, rivâyette suçunu itiraf ettiğinde Hz. Peygamber haddin uygulanmasını emretmişti. Hz. Peygamberin henüz vacip olmayan bir haddi uygulatmayacağı malumdur. Haddin geciktirilmesini engelleyen bir durum da söz konusu değildir. Bundan dolayı ispat gereklidir. İhtiyat ve güven konusunda ise muhayyerlik vardır. İbn Lehîa hadisi de bu söylediklerimizden sihatine delâlet eder. Buna göre Amr b. Semure, Hz. Peygambere gelerek “Yâ Resûlallah, ben falancaların bir devesini çaldım.” demişti. Hz. Peygamber, onların bir devesinin kaybolduğunu öğrenince Amr’a had uygulanmasını emretti.⁶³ (İbn Mâce, Hudûd, 24/2588) Bu rivâyete göre Hz. Peygamber, bir itiraf ile haddin uygulanmasını emretmiştir. Meseleye akıl cihetiyle yaklaşıldığında itiraf edilen hırsızlık suçunda çalınan şey ya aynı bir maldır ya da değildir. Eğer aynı ise ve ilk ikrar ile had vacip olmazsa bir ikrarla sabit olan kul hakkı cihetiyle o malın tazmini vacip olur. İkinci bir ikrar beklenmez. İlk ikrarla lehine ikrarda bulunulmanın milki sabit olur ve had sabit olmazsa yine malın tazmini gerekir. Malın tazmini de haddi düşürmez. Eğer hırsızlığa konu olan mal, aynı değilse ilk ikrar ile deyn sabit olur. Yine borcun zimmette sabit olması, haddi düşürmez.⁶⁴

Cessâs, (bir ikrarın yeterli olmayacağı görüşünde olanlar tarafından) el kesme haddini, çalınan malın tazmin edilip edilmemesine bağlamak caiz olursa o zaman itiraf etmenin (ikrarın) hükmünü de malın tazminine göre belirlemek gerekmez mi? diye sorulursa şöyle cevap verilmesi gerektiğini söyler: “Hırsızlık yapmak herhangi bir şarta bağlı olmaksızın bizatihi haddi gerektirir. Hırsızlık suçu sabit olduktan sonra had ıskat edilirse o takdirde çalınan malın tazmini gerekir. Hırsızlık suçu, şahitlerin şahitlikleriyle sabit olsa hüküm yine böyledir. İkrar, had sürecini başlatmasa da tazmini gerekli kılar. Tazminin gerekliliği de haddi ortadan kaldırmaz. Başka bir ifade ile ikinci ikrar, ilk ikrar ile sabit olan ve haddi düşüren tazmini ortadan kaldırmaz.”⁶⁵

---

⁶² Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/534-535.

⁶³ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, 3/616-617.

⁶⁴ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/535.

⁶⁵ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/535.

Hırsızlıkta haddin ikrar ile ilişkilendirilmesinin zinadaki ile çelişeceği, çünkü zinanın ilk ikrarının had cezasını gerektirmese de mehrin vücûbiyyetini gerektireceği, çünkü milkin (câriyelik durumunun) söz konusu olmadığı durumlarda cinsel ilişkinin ya haddi ya da mehri gerektireceği, had cezası verilemiyorsa mehrin vacip olacağı, iki, üç ve dördüncü ikrarların ilk ikrarla vacip olan mehri ıskat edemeyeceği, bu durumun zinada ikrar sayısına itibar edilmemesini gerektirdiği, hırsızlıkta ikrar sayısına itibarı engelleyen illete rağmen zinada ikrar sayısına itibar edilmesi gerektiğinin doğru kabul edilmesi durumunda bunun fasit bir ta'lil olacağı hususuna Cessâs, “Bu bahsettiklerimiz aynı şey değil. Sanıldığı aksine zinada haddin ıskatı şüphe sebebiyledir ki bu mehri vacip kılmaz. Çünkü bud'a (cinsel ilişki), akit ya da akit şüphesi dışında bir kıymet ifade etmeyip mehri gerektirmez. Bu konudaki ittifak göstermektedir ki bir kişi zina ettiğini bir kez ikrar etse sonra ölse veya zina yaptığını ispat eden bir delil bulunsa ve had uygulanmadan ölse terikesinden mehri ödenmesi gerekmez. Bununla birlikte bir kişi hırsızlık yaptığını bir kez ikrar ettikten sonra ölse ittifakla çalınan malın tazmini gerekir. Buradan anlaşılmaktadır ki hırsızlıkta bir ikrar ile tazmin vacip olur. Zinada ise ikrarla had düşmeyip mehri düşer.” şeklinde cevap verir.⁶⁶

Cessâs, diğerlerinin (iki ikrar gerektiğini iddia edenler) A'meş'in (ö. 148/765) rivâyetini delil getirdiğini belirtir. Buna göre Hz. Ali'ye bir adam gelerek hırsızlık yaptığını iki kez itiraf etti. Hz. Ali ona, kendine iki kez şahitlik yaptığını belirterek had uygulanmasını emretti. Cessâs, buna şu şekilde cevap verir: “Bu hadiste Hz. Ali'nin görüşünün iki defa ikrar olmadıkça had cezası uygulanmayacağı olduğuna dair delâlet yoktur. Hz. Ali burada kendi aleyhine iki defa şahitlikte bulunduğunu söylemiş, ancak bir defa şahitlikte bulunduğu had uygulanma durumunu belirtmemiştir. Aynı şekilde illa iki defa ikrarın gerektiğini de söylememiştir.”⁶⁷

Cessâs, Ebû Yûsuf'un akıl cihetiyle şu delili ileri sürdüğünü belirtir. Bu, şüphe ile düşen bir had ise şahitlikteki ikrar sayısına itibar etmek gerekli olur. En az iki şahidin şahitliğinin gerektiği durumda ikrarın sahih olabilmesi için iki defa yapılması gereklidir. Keza zina böyledir. Şahit sayısı kadar ikrar sayısına itibar edilir. Ebû Yûsuf, şarap içene uygulanacak hadde de gereken şahit sayısı kadar ikrar sayısı gerektiği görüşündedir. Cessâs, hocası Kerhî'den rivâyetle Ebû Yûsuf'un, şarap içene had uygulanabilmesi için şahit sayısı kadar ikrar gerektiği görüşünde olduğunu ifade eder. Cessâs, kazf haddinde aynı durumun geçerli olmadığını belirterek gerekçesini kazf haddinde talep hakkının kul hakkı olması şeklinde gösterir. Diğer hadler böyle değildir. Cessâs'a göre (hadlerdeki)

⁶⁶ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/535-536.

⁶⁷ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/536.

miktarlar, kıyasa kapalıdır. Onların özelliği, tevkîfî olmalarıdır.⁶⁸ Bu konu, erken dönemde çokça tartışılırken sonraki dönemlerde çokça gündeme gelmemiş ve bir ikrar yeterli görülmüştür.⁶⁹

3. Had Cezası Uygulandıktan Sonra Hırsızın Malı Tazmin Sorumluluğu

İmam Mâturîdî'nin yer vermediği hırsızın çaldığı malı tazmini konusunda Cessâs, bazı açıklamalar yapmıştır. Buna göre Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, Züfer, İmam Muhammed, Süfyân es-Sevrî Sevrî ve İbn Şübrüme, hırsıza had cezası uygulandıktan sonra çalınan malın aynı ile mevcutsa alınıp sahibine verileceği, yoksa hırsızın malı tazmin etmeyeceği görüşündedir. Bu aynı zamanda Mekhûl (ö. 112/730), Atâ ve Şa'bî'nin (ö. 104/722) de görüşüdür. İbrahim en-Nehaî'den rivâyet edilen iki görüşünden biri de bu minvaldedir. İmam Mâlik, hırsızın varlıklı olması durumunda çaldığı malı tazmin edeceği, yoksul olması durumunda ise tazmin etmeyeceği görüşündedir. Osman el-Bettî, Leys ve İmam Şâfiî, hırsızın zayı olması durumunda çalınan malı borçlanacağı görüşündedir. Bu aynı zamanda Hasan, Zührî ve Hammâd'ın görüşü olup İbrahim en-Nehaî'den nakledilen iki görüşünden biri de bu yöndedir. Konuyla ilgili görüşlerden sonra Cessâs şu şekilde bir değerlendirmede bulunur: “Çalınan malın aynıyla bulunması durumunda sahibine iade edileceği konusunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Hz. Peygamberden yapılan bir rivâyete göre o, Safvân'ın elbisesini çalan hırsıza had uygulandıktan sonra elbise sahibine geri vermiştir. “...yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin...” (el-Mâide, 5/38) ayeti had cezası uygulandıktan sonra hırsızın çaldığı malı tazmin etme sorumluluğunun olmadığını gösterir. Ceza, bir fiile karşılık verilen bir isimdir. Allah Teâlâ'nın hırsızlık fiiline takdir ettiği ceza, el kesmedir. Buna ek olarak hırsıza zayı olması durumunda çaldığı malı tazmin ettirmek nassa ziyade anlamına gelir ki bu nesih olmadığı sürece caiz değildir. “Allah ve resulü ile savaşanların cezası...” (el-Mâide, 5/33) ayeti de bu şekildedir. Nitekim Allah Teâlâ, ayette cezaların tümünü haber vermiş olup bunların dışında bir ceza verilmesini yasaklamıştır.” Cessâs, sünnetten delil getirerek Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu belirtir: “Hırsıza had uyguladığınızda onu borçlandırmayın. (Para cezası vermeyin)” Başka bir rivâyete göre Hz. Peygambere bir hırsız getirilmiş ve ona had uygulanmasını emretmiş ve “Para cezası yok” demiştir. Cessâs, naklî delillere yer verdikten sonra meselenin aklî deliline geçer. Ona göre bir hırsızlık fiiline karşılık olarak hem had hem de malın tazmininden imtina edilir. Nitekim had, mehir, kısas ve diyetin birleştirilmesi mümkün değildir. Haddin vacip olması, malın tazmin yükümlülüğünü düşürmesi gerekir. Çünkü hadlerde ancak şüphe olması durumunda tazmin yükümlülüğü oluşur. Şüphe de el kesme haddini iskat eder. Di-

⁶⁸ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/536.

⁶⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/182.

ğer yönden tazmin, milki gerektiren bir sebeptir. Kişinin üzerinde milk nitelikli yetkiler kurduğu bir mal tazmin edildiğinde bu yetkiler zarar görür ki bu yasaklanmıştır. Haddin ıskatı için bir yol bulunamadığında tazmin de gerekli olmaz.⁷⁰ Klasik Hanefî furû eserlerinde had cezası uygulandıktan sonra çalınan mal mevcutsa sahibine geri verilmesi, telef olduysa tazmininin gerekmediği hususu benimsenmiştir. Ayrıca bir şüphe nedeniyle had uygulanamazsa telef olan malın tazmin edileceği belirtilmiştir.⁷¹

4. Had Uygulanmayacak Durumlar

4.1. Çalınan Malın Niteliği

İmam Mâturîdî, çalınan malın değeri ile ilgili rivâyet ve değerlendirmelere yer verirken hangi malların çalınması durumunda had uygulanacağı hususunu ele almamıştır. Bu konuda geniş bir açıklama yapan Cessâs, “وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا” ayeti âm olduğu için çalınan şey, her ne olursa olsun had gerekeceği, ancak çalınan şeyin miktarı hususunun mücmel kaldığı görüşündedir. Hz. Peygamberin uygulamaları, selef ve fukahâü'l-emsânın itifak etmesi, miktar konusunda lafzın umûma işaret etmediği, çalınan her miktar için had gerekmebileceğini göstermektedir. Bununla birlikte çalınan eşyanın çeşidi konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed, bekçisi olsun olmasın yaş hurma, üzüm, yaş meyve, et gibi uzun süre saklanamayacak olan yiyecekler, (kurutulmak üzere) asılan meyve ve başaktaki buğdayın çalınması haddi gerektirmez. Aynı şekilde tik ve kına ağacı dışında odun, çamur, kireç, kireçtaşı, kuş, sıçan otu vb. için had cezası uygulanmaz.⁷²

Yakut ve zümrüt çalınması durumunda had cezası gerekirken şarap ve oyun aletlerinde gerekmez. Ebû Yûsuf'un toprak ve çamur (kil) dışında hırs altından çalınan her şey için had gerekeceği görüşünde olduğu rivâyet edilmiştir. İmam Mâlik, (kurutulmak üzere) asılan meyve ve dağdaki koyun için had gerekmeceği, buna mukabil harmandan çalınan ürünler için had gerekeceği görüşündedir. Odun konusunda ise çalınan miktar, had gerektirecek seviyeye ulaşmadıkça had uygulanmayacağını belirtir. İmam Şâfî, (kurutulmak üzere) asılan meyvenin çalınması durumunda had uygulanmayacağı görüşündedir. Ayrıca hırs altında olmadığı için yaş veya kuru cummâre (hurma ağacının özü) çalındığında had gerekmez. Osman el-Bettî, ağaç üzerindeki meyve çalındığında had gerekeceği görüşündedir. İmam Mâlik'in rivâyetine göre Mervan (Medine valisi), bir köleye hurma fidanı çalması sebebiyle had uygulamak istemiş, bunun üzerine Râfi' b. Hadîc (ö.

⁷⁰ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/539-540.

⁷¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/177; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertîbi's-şerâi*, 7/85.

⁷² Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/530-531.

73/692), Hz. Peygamberden “Meyve ve hurma ağacının özünün çalınması durumunda had yoktur.”⁷³ (İbn Mâce, Hudûd, 27/2593) hadisini rivâyet etmiştir. Her ne kadar bu hadisin senedinde meçhul râvi bulunsa da hadis fukahâ tarafından kabul görmüştür.⁷⁴

Âlimler, zikredilen “لَا قَطْعَ فِي ثَمَرٍ وَلَا كَثْرٍ” hadisinin manası üzerinde ihtilafa düşmüşlerdir. Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed, hadiste hızlı bozulan meyvelerin kastedildiğini belirtir. Onlara göre bu âm lafzın muktezası, uzun süre dayanan, dayanmayan tüm meyveleri içerse de bozulmayan ve uzun süre dayanabilen meyveler çalındığında had uygulanacağı hususunda ittifak vardır. Bununla birlikte hızlı bozulma vasfı, tüm yiyecek maddeleri için geçerli kabul edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamberden nakledilen “Yiyeceklerin çalınması durumunda had cezası yoktur.” hadisinde tüm yiyecekler değil sadece hızlı bozulan yiyecekler kastedilmiştir. Ebû Yûsuf ve görüşü daha önce zikredilenler, hız olmadığı için meyve ve hurma ağacı özünün çalınması durumunda had uygulanmayacağı, ancak hız olursa diğerleriyle aynı statüde olacağı kanaatindedir. Bununla birlikte bu şekilde bir tahsis delilden yoksundur. Hadiste geçen “وَلَا كَثْرٍ” lafzının iki manaya gelebileceği ileri sürülmüştür. İlki, hurma ağacının özü, ikincisi ise hurma ağacı fidanıdır. Cummâr, kastediliyorsa ki bu bozulan bir şeydir, dolayısıyla had gerekmez. Hurma ağacı fidanı kastediliyorsa ahşap (odun) olması nedeniyle onda da had uygulanmaz. Nitekim Ebû Hanîfe, tik ve kına ağacı dışındaki ahşabın (odunun) çalınması durumunda had gerekmediği görüşündedir. Cessâs, abanoz ağacının da tik ve kına ağacı hükmünde olduğunu savunur. Ona göre, tik, kına ve abanoz ağaçları İslam ülkesinde bulunmayıp ithal edilmektedir. Bunlar, mülk edinme sebeplerinin sahih olması sebebiyle İslam ülkesindeki mal gibi kabul edilir. Normalde bir mal üzerinde sahih bir milk kurulabilmesi için o malın İslam ülkesinde olması gerekir. Dâru'l-harbtteki bir mal üzerine sahih bir milk kurmak mümkün değildir. Çünkü dâru'l-harb, ibâha hükmünde olup gücü yeten herkes burada mülk edinebilir. Bu hususta ihtilaf yoktur. Bu yolla elde edilerek İslam ülkesine getirilen mallar, aslı mubah olan Müslümanların diğer malları gibi kabul edilir.⁷⁵

Hurma ağacı fidanının aslının mubah olmadığı ileri sürülse denilir ki aslı mubah diğer cinslerinde olduğu gibi çoğu zaman onun da aslı mubahtır. Nitekim sökülüp başka bir yere götürülerek milk altına alınabilir. Abdullah b. Ömer'in rivâyetine göre Müzeyne'den bir adam Hz. Peygambere geldi ve “Yâ Resulallah, gece dağda kalıp ağıla gelmeyen koyunun çalınması hususuna ne dersin? diye sordu. O da “Misliyle tazmin ve ibret verici bir kırbaş cezası gerekir. Koyun gezerken

⁷³ İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, 3/620.

⁷⁴ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/531.

⁷⁵ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/531-532.

çalınırsa had gerekmez. Ancak geceyi geçirmek üzere korunaklı bir yere sığınır ve buradan çalınırsa o zaman değeri bir kalkanın değerine ulaşmışsa had cezası gerekir. Ulaşmamışsa koyunun tazmini ve ibret verici bir kırbaç cezası gerekir.” dedi. Adam, “Yâ Resulallah, (kurutulmak üzere) asılan meyvenin çalınması hususunda ne dersin?” diye sordu. Hz. Peygamber, misliyle tazmin ve ibret verici kırbaç cezası gerekir. Harman haricinde (kurutulmak üzere ağaçta bırakılan veya) asılan meyvenin çalınması durumunda had gerekmez. Bu meyveler, harmandan çalınır ve değeri bir kalkanın değerine ulaşırsa had cezası uygulanır. Ulaşmazsa tazmin ve ibret verici bir kırbaç cezası gerekir.” dedi.⁷⁶ Cessâs, bu rivâyetin iki manaya hamledilebileceğini söyler. İlki hırsız, ikincisi ise koruma ve hızlı bozulmasını önleme durumunu açıklamadır. Çünkü bunlar ancak harman gibi korunaklı bir yere konulabilir. Nitekim “وَأَثَرًا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ” (el-En‘âm, 6/141) ayetinde hasadın yapılması değil zamanı kastedilmiştir. “لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ حَائِضٍ إِلَّا بِخِمَارٍ” hadisinde Hz. Peygamber, hayız döneminde olan kadını değil buluğa eren kadını kastetmektedir. Dolayısıyla buluğa eriştikten sonra baş örtüsü olmaksızın kadınların namazının sahîh olmayacağını anlatır. Yine “إِذَا زَوَى الشَّيْخُ إِذَا زَوَى الشَّيْخُ” hadisinde “şeyh” ve “şeyha” lafızlarıyla zina edenlerin yaşları değil muhsan olma durumları kastedilmiştir. “فِي خَمْسٍ وَعِشْرِينَ بِنْتُ مَخَاضٍ” hadisinde ise 25 devede annesi lohusa olmasa bile iki yaşına girmiş devenin zekât olarak verilmesi kastedilmektedir. Çünkü genellikle yavru deve iki yaşına girdiğinde annesi lohusa olur. Zikredilen hadisteki “حَتَّى يَأْوِيَهُ الْجَرِينُ” ibaresinde meyvenin korunaklı bir yere (harman) alınma durumu kastedilmiştir. Bundan dolayı Râfi‘ b. Hadîc hadisinin “لَا قَطْعَ فِي تَمْرٍ وَلَا كَثْرٍ” tahsis edilmesi caiz değildir.⁷⁷

Cessâs, Hz. Aişe'nin rivâyet ettiği “Hz. Peygamber döneminde işe yaramaz yani önemsiz şeyler çalana had uygulanmazdı.” hadisi gereği kireç vb. şeyler çalanlara had uygulanmayacağını belirtir. Ona göre aslı mubah mallardan olan önemsiz şeylerin tümünde had gerekmez. Sıçan otu, kireç taşı, kireç vb. aslen mubah mallardan olup işe yaramaz şeyler kabilindedir. Çünkü insanların çoğu, bu kabilden şeyleri alma imkânı varken onları yerlerinde bırakır, almaz. Yakut ve mücevherler ise aslı mubah olmakla birlikte işe yaramaz şeyler kabilinden olmayıp yüksek değere sahiptir. İnsanlar onu alma imkânına sahip olduklarında yerlerinde bırakmaz, alırlar. Aslı mubah mallardan olsa da diğer mallarda olduğu gibi bunlarda had uygulanır. Hırsızlık haddinin düşürülmesi şartında iki mana bulunmaktadır. Bunlardan ilki, haddizatında çalınan eşyanın tümüyle işe yaramaz ve değersiz olması, ikincisi ise mubah mallardan olmasıdır. Kireçtaşı, kireç gibi malları; ekmek, et gibi ticarî değeri yoktur. Oysa yakut vb. malların altın ve gümüş gibi ticarî değeri vardır.

⁷⁶ Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek alâ's-Sabîhayn*, 4/423.

⁷⁷ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/532.

Hız. Ali ve Hz. Osman'dan rivâyet edilen ve sahâbeden muhalifi bulunmayan görüşe göre kuşların çalınması durumunda da had gerekmez. Kuşlar, aslı itibari ile mubah mallardan olup bu yönüyle ot ve oduna benzemektedir.⁷⁸ Literatürde hız altına alınmayan meyve ve sebzeler, toprak, kireç ve odun gibi mubah mallar ve mal hükmünde olmayan önemsiz şeylerin çalınması halinde had uygulanmaması benimsenmiştir. Bununla birlikte konu, detaylı bir şekilde incelenmiştir.⁷⁹

4.2. Yakın Akrabadan Yapılan Hırsızlık

İmam Mâturîdî, hırsızın mahremlerinden (yakın akrabadan) bir şey çalması durumunda kendisine haddin uygulanmayacağı görüşünde olup konuyla ilgili ayrıntılı açıklama yapmamıştır.⁸⁰

Cessâs, ashabının yakın akrabadan çalan kişiye had uygulanmayacağı görüşünü zikreder. Nitekim bu yakın akrabalarından biri erkek diğeri kadın olsa evlenmeleri caiz olmayacaktı. Dolayısıyla tarafları yakın akraba olan hırsızlık suçunda el cezası uygulanmaz. Kadın kocasından bir şey çaldığında had cezası uygulanmazken aksi durumda had cezası verilir. Sevrî, yakın akrabadan yapılan hırsızlıkta had cezası verilmeyeceği görüşündedir. İmam Mâlik, karısının malından çalan kocaya ve birlikte yaşadıkları yerin (evin) dışında bir yerden kocasının malını çalan kadına had cezası uygulanacağı görüşündedir. Ona göre yakın akrabanın durumu da aynıdır. Ubeydullah b. Hasan, ebeveyninin malını çalan kişi hakkında onların evine girip çıkmasına izin verilmişse had uygulanmayacağı aksi durumda ise had uygulanması gerektiğini belirtmiştir. İmam Şâfî ise anne-baba, dede-nine koca veya karısının malını çalana had uygulanmayacağı görüşündedir. Cessâs, farklı görüşleri verdikten sonra ashabının görüşünün sıhhatine “*Sizin için de kendi evlerinizden, babalarınızın evlerinden... anahtar elinizde bulunan evlerden... yiyip içmenizde bir sakınca yoktur.*” (Nûr, 24/61) ayetini delil getirir. Allah Teâlâ, ayette bahsedilen kişilerin evlerinden bir şey yemeği mubah kılmıştır. Ayet, bahsedilen kişilerin evlerine izinsiz girmeyi iktiza eder. Bu kişilerin evlere girmesi caiz ise onlar için hız durumu ortadan kalkmış olur. Had de hız kapsamında olan bir yerden hırsızlık yapıldığında uygulanır. Aynı zamanda ayette verilen izin, haddin vücûbuna mâni olur. Burada bir nevi ortaklık hakkı olduğu varsayılır.⁸¹

Ayette “...veya arkadaşlarınızın evlerinden...” ibaresinin bulunduğu ancak arkadaşın malının çalınması durumunda had uygulandığı ileri sürülebilir. Ayetin zahiri her ne kadar arkadaşına had

⁷⁸ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/533.

⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 9/152-178, 180-181; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertîbi's-şerâi*, 7/67 vd.; Mevsîlî, *el-İhtiyâr li ta'lîl'l-Muhtâr*, 4/107.

⁸⁰ Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 4/217.

⁸¹ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/537.

uygulanmasını nefyediyor görünse de ayetin tahsise uğradığı ve lafzın delâletinin bu olmadığı görülür. Buradaki “arkadaş”tan kasıt hırsızlık yapan arkadaş değildir. Diğer taraftan ayette bahsedilen kişiler ihtiyaç durumunda nafaka sorumlusudur. Dolayısıyla onların bir bedel ödemeksizin almaları caiz olur. Bu durum hırsızın beytülmalinden çalmasıyla benzerlik gösterir. Nitekim ihtiyaç durumunda hırsızın da beytülmalinden bir bedel ödemeksizin alma hakkı bulunmaktadır.⁸²

Zaruret (açlıktan ölme vs.) durumunda ihtiyaç sahibinin yabancının malında kendi lehine bir hak doğduğu, ancak bu hakkın, hırsızlık haddinin uygulanmasına mâni olmadığı ileri sürülebilir. Cessâs, bu iddiaya şu şekilde cevap verir. Burada iki açıdan teâruz bulunmaktadır. İlki, buradaki hak yabancının malında zaruret ve ölüm tehlikesi durumunda sabit olur. Oysa ayette zikredilen kişilerin malındaki hak, fakirlik ve geçimini sağlayamama durumunda sabit olur. İkincisi ise yabancı, malı bir bedel karşılığında alabilirken ayette belirtilenler, bir bedel ödemeksizin hak sahibi olurlar.⁸³ Yakın akrabadan yapılan hırsızlıklarda had uygulanmayacağı hususu, Hanefî literatüründe genel kabul görmüştür.⁸⁴

4.3. Kendisine Had Uygulanan Kişinin İkinci Kez Aynı Eşyayı Çalması

İmam Mâturîdî, hırsızlığı düzenleyen ayetin ayrıntılarını müçtehitlere bırakması sebebiyle olsa gerek kendisine had uygulanan kişinin aynı şeyi çalması durumunda nasıl cezalandırılacağına değinmemiştir. Cessâs, bu konuda ashabının görüşünü zikreder. Buna göre bir elbise çalması sebebiyle kendisine had uygulanan kişi, aynı elbiseyi tekrar çalsa ona had uygulanmaz. Bu hususta asıl olan tevkîfî özellik arz eden hadlerin kıyasla ispatının caiz olmamasıdır.⁸⁵

Cessâs'a göre “وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا” ayetinin âm olması sebebiyle ikinci kez aynı malı çalan hırsıza el kesme haddi uygulanamaz mı? sorusuna şu şekilde cevap verilebilir: İkinci hırsızlık, ayetin âm manasının kapsamına girmez. Eğer had gerekseydi hırsızın ayağının kesilmesi gerekirdi. Oysa ayette el kesme cezası öngörülüyor. Hırsızın elinin kesilmesinin vücûbiyeti hem hırsızlık fiiline hem de çalınan mala (ayn) bağlıdır. Haddin düşmesinin aynın tazminini gerektirmesi bu hususa delil teşkil eder. Nitekim zina haddi de cinsel ilişki fiiline bağlıdır. Birtakım sebeplerden dolayı haddin düşmesi durumunda cinsel ilişkinin tazmini olarak mehir gerekir. Kısas da

⁸² Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/537.

⁸³ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/537; Aile içi hırsızlık konusunun günümüz hukukuyla karşılaştırmalı bir değerlendirmesi için bk. Bayram Demir, “İslam Ceza Hukukunda Aile İçi Hırsızlık (Türk Ceza Hukukunda Failin Ceza Almamasını veya Ceza İndirimini Gerektiren Şahsi Sebepler Bağlamında)”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 20 (2012), 341 vd.

⁸⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertîbi's-şerâi*, 7/67; Nesefî, *Kenzü'd-dekâik*, 363; Serahsî, *el-Mebsût*, 9/151.

⁸⁵ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/537.

öldürme fiiline bağlı olup haddin düşmesi diyeti gerektirir. Hırsızlık haddinin ıskatı durumunda durum aynı olup bu hususta ayna itibar etmek gerekir. İki farklı malın aynı olayda çalınması durumunda bir had uygulanması gerekir. Aynı malın ikinci kez çalınmasında da aynı durum geçerlidir. Yani ilkinde had uygulandıysa ikincisinde had gerekmez. Haddin vacip olması için çalınan her bir mal için ayrı bir çalma fiili gereklidir.⁸⁶

Kendisine had uygulanan bekar bir adam, aynı kadınla ikinci kez zina etse kendisine yine had uygulanır. Bu durumda iki zina fiili ve bir kadın bulunmaktadır. Buna göre aynı malın ikinci kez çalınması durumunda neden had uygulanmadığının sorulması durumunda Cessâs şu cevabı verir: “Zina haddi, kadının aynıyla ilgili değildir. Yani suçun konusu kadının aynı (bedeni) değil zina fiilidir. Hırsızlıkta ise suçun konusu çalınan maldır. Zina haddi, gayri meşru cinsel ilişki neticesinde vacip olur. Buna delil olarak zina haddinin düşmesi durumunda cinsel ilişkinin tazmininin gerekmesi (mehir) gösterilebilir. Kadının kendisi (aynı) tazmin edilmez. Hırsızlıkta ise had düşerse çalınan mal tazmin edilir. El kesme cezası uygulandıktan sonra hırsızın elindeki mal, önemsiz/mubah bir malın çalınması hükmüne dönüşür. Bu malın zayi olması durumunda tazminin gerekmemesi buna delâlet eder. Diğer önemsiz mubah şeylerin çalınması durumunda had uygulanmadığı gibi kendisine had uygulanan şahsa aynı malı çaldığı takdirde yeniden had uygulanmaz.” Cessâs, aynı konuda ashâbın insanların üzerinde milk nitelikli yetkiler kurduğu kil (çamur), odun, ot ve su gibi malların çalınması konusunda şu şekilde bir değerlendirme yaptığını belirtir. İp çalınması nedeniyle kendisine had uygulanan şahıs, bu ipten dokunan bir elbiseyi çalarsa kendisine had uygulanır. Çünkü bu fiilin meydana gelmesi, had uygulamaya mâni olan ibâha hükmünü ortadan kaldırmaktadır. Aynı şekilde bir şahıs ahşap (odun) çalsa kendisine had uygulanmaz. Ancak bir binada bulunan ahşap kapıyı çalsa ahşabın ilk halinden çıkarılıp başka bir şeye dönüştürülmesi sebebiyle had uygulanır. Kendisine el kesme cezası uygulanan hırsız, çaldığı malın zayi olması durumunda tazminle sorumlu tutulmaz. Çünkü kesilen eliyle, zayi olan malın kıymetini ödediği kabul edilir. Bu yönüyle hırsızın çaldığı mal üzerinde milk nitelikli bir yetki kurduğu varsayılır. Çünkü bedelin ödenmesi milki gerektirir. Milk de haddi ıskat eder. Kendisine had uygulanan şahsın ikinci defa aynı malı çalması, malın bir açıdan mubah bir mala diğer açıdan milke benzemesi, şüphe meydana getirmesi sebebiyle ikinci kez uygulanması gereken haddi ıskat etmektedir.⁸⁷ Klasik Ha-

---

⁸⁶ Cessâs, *Abkâmi'l-Kur'an*, 2/538.

⁸⁷ Cessâs, *Abkâmi'l-Kur'an*, 2/538.

nefi kitaplarında kendisine had uygulandıktan son aynı malı ikinci defa çalan hırsıza yeniden had uygulanmaması benimsenmiştir.⁸⁸

4.4. Diğer Durumlar

Hz. Peygamberden bir kadının bir eşyayı ödünç aldıktan sonra inkâr edince kendisine hırsızlık haddi uygulandığı nakledilmiştir. Cessâs, bu rivâyetin aldığı inkâr etmesi durumunda müsteîre (ödünç alan) hırsızlık haddinin uygulanması gerektiğine delâlet etmeyeceğini ileri sürer. Çünkü bu rivâyette âriyeti inkâr etmesi sebebiyle had uygulanması gerektiği anlamı yoktur. Burada mutad bir durum olan vakanın âriyet şüphesi taşıyıp taşıyımamasının bilinmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Nitekim Kureyş kabilesinden Mahzûmlu bir kadının, çaldığı eşyayı âriyet aldığını kabul etmeyince suçu işlediği ortaya çıkmış ve kendisine had uygulanmıştır.⁸⁹ İmam Mâturîdî, bu konuda bir açıklama yapmamıştır. Klasik Hanefî literatüründe kendisine âriyet veya vedâ bırakılan kişi, bunu inkâr ettiğinde durumun tahkik edilmesi ve konuyla ilgili şüphelerin giderilmesi durumunda had uygulanabileceği benimsenmiştir.⁹⁰

İmam Mâturîdî'nin tefsirinde değinmediği bir zimmî veya Müslümandan şarap çalan hırsıza had uygulanması hususunda Cessâs, ihtilaf edildiğini belirtir. Kurucu imamlar, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî, had uygulanmayacağı görüşündedir. Bu aynı zamanda Süfyân es-Sevri'nin de görüşüdür. Evzâî, bir Müslümandan şarap veya domuz çalan bir zimmîye para cezası, Müslümana ise had cezası verileceği görüşündedir. Cessâs, şarabın Müslümanlar nezdinde bir mal olmadığı ancak zimmîler için mal olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Ayrıca bir taraf için mal kabul edilen, ancak diğer taraf için mal kabul edilmeyen şarap konusunda had uygulanmaması gerektiğini belirtir. En azından şarabın konu olduğu hırsızlıkta şüphe bulunmaktadır. Nitekim cinsel ilişkide bulunduğu kadının, câriyesi olması şüphesi bulunan kişiye had uygulanmamaktadır. Müslüman, şarabı elde etmesi ve içmesi durumunda cezalandırılır. Bir Müslüman şarap alması durumunda ona şarabı boşaltması veya dökmesi emredilir. Ancak had uygulanmaz.⁹¹ Hanefî literatüründe mütekavvim mal olarak kabul edilmeyen şarap, domuz ve nebizin çalınması durumunda had uygulanmayacağı benimsenmiş ve farklı cezalar öngörülmüştür.⁹²

⁸⁸ Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, 2/366.

⁸⁹ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/522/523.

⁹⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fî tertîbi's-şerâi*, 7/80.

⁹¹ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/533.

⁹² Serahsî, *el-Mebsût*, 9/154.

İmam Mâturîdî'nin temas etmediği beytûlmâlden bir şey çalan hırsıza had uygulanması hususunda ihtilaf bulunmaktadır. Ebû Hanîfe, Züfer, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve İmam Şâfi'ye göre bunlara had uygulanmaz. Bu görüş aynı zamanda Hz. Ali, İbrahim en-Nehâî ve Hasan'ın görüşüdür. İbn Vehb, İmam Mâlik'ten had uygulanması gerektiği görüşünü nakleder. Bu aynı zamanda Hammâd b. Ebû Süleyman'ın da (ö. 120/738) görüşüdür. İbn Ubeyd b. Ebras, Hz. Ali'nin humustan (ganimetlerden devlet bütçesine ayrılan beşte birlik pay) miğfer çalan bir adama, onda bir payı olduğu gerekçesiyle had uygulamayı gerekli görmediğini rivâyet etmiştir. Mes'ûdî'nin Kâsım'dan rivâyetine göre bir adam beytûlmâlden hırsızlık yapınca Sa'd, durumu Hz. Ömer'e sormuş, o da payı olduğu gerekçesiyle had uygulanmayacağını belirtmiştir.⁹³ Klasik Hanefî eserlerinde hırsızın beytûlmâlden çaldığı şeye ortak olması şüphesi nedeniyle kendisine had uygulanmayacağı görüşü benimsenmiştir.⁹⁴

İmam Mâturîdî, Mâide sûresinin 34. ayetine dayanarak hırsızın yakalanmadan malı sahibine teslim edip tövbe etmesi durumunda affedileceği görüşündedir.⁹⁵ Onun bu görüşünde olayın yargıya intikal etmezden önceki durumu kastettiği anlaşılmaktadır. Çünkü o, aynı sûrenin 40. ayetinin tefsirinde hırsızın yakalanmadan önce tövbe etse bile yine de cezalandırılacağını belirtir. Bununla birlikte aynı sûrenin 39. ayetinin tefsirinde had gerektiren bir suç işleyen Müslümanın tövbe etmesi halinde yine sorguya çekilip cezalandırılacağını vurgular. Suç işleyen bir Müslüman, tövbe etse dahi yaptığı kötülüklerden sorumlu tutulmazsa bu durum topluma zarar verir ve suçun tekrara sebep olur.⁹⁶ Cessâs, hırsızın tövbe etmesine değinmez. Klasik Hanefî eserlerinde, mahkemeye intikal etmeden çalınan malın geri verilmesi, taraflar arasında anlaşmanın sağlanması ve husûmet meydana gelmemesi durumunda haddin uygulanmaması benimsenmiştir.⁹⁷

Sonuç

İmam Mâturîdî ve Cessâs özelinde Semerkant ve Irak Hanefîlerinin özelde hırsızlık genelde hadlere bakışında bazı nüanslar dışında farklılık olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, ahkâm ayetlerinin diğerlerine nazaran yorum yelpazesinin daha dar olmasından kaynaklanmaktadır. İmam Mâturîdî, kendi usûl anlayışı doğrultusunda hırsızlık suçunu düzenleyen ayette “hırsız” isminin âm olduğunu, dolayısıyla bütün hırsızları kapsadığını belirtir. Buna karşın hırsızlık fiilinin âm kapsa-

⁹³ Cessâs, *Abkâmü'l-Kur'an*, 2/533.

⁹⁴ Serahsî, *el-Mebisût*, 9/188.

⁹⁵ Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 4/212; Diğer tefsirlerde hırsızlıkla ilgili yaklaşımlar için bk. Abdullah Özüçalışır, “Tefsirlerde Hırsızlık Haddi”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (Nisan 2020), 21 vd.

⁹⁶ Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 4/224.

⁹⁷ Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, 2/371.

mına girmeyeceği görüşündedir. Ayette hırsızlık fiilinin şartları belirtilmediği için hangi hırsızlık fiilinin cezalandırılacağına içtihatla belirlenmesi gerekir. İmam Mâturîdî'nin sahâbenin özellikle çalınan malın değeri ile ilgili yaptıkları kişisel tespitlerin birbirinden farklı olmasından yola çıkarak, çalınan malın değerinin zamanın şartları ve toplumun telakkilerine göre belirlenebileceği değerlendirilmesinde bulunur. İmam Şâfiî'nin zamana göre değeri değişkenlik arz eden dirhem yerine dinarı ölçü olarak kabul etmesi, İmam Mâturîdî'nin yaklaşımını destekler niteliktedir. Netice itibari ile hırsıza had cezası uygulanmasında herhangi bir ihtilaf bulunmazken kimlere, hangi nitelik ve değerdeki malı çalması durumunda had uygulanacağı, zamanın şartlarına göre tespit edilecektir. Cessâs, ilgili ayetin âm olduğunu belirtmekle birlikte hırsızlık suçunun unsur ve şartlarının mücmel kaldığı görüşündedir. Bu sebeple eserinde konuyu kurucu imamların görüşlerini de rivâyet ederek detaylı bir şekilde ele alır. İmam Mâturîdî, ise konunun detaylarına girmeyip bunları müçtehitlere bırakmıştır. Cessâs'ın konuları tartışırken Iraklı fukahânın görüşlerine yer verdiği görülmektedir. İmam Mâturîdî ise Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Ömer ve Hz. Ali gibi sahâbiler ve Said b. Müseyyeb gibi tâbiînin uygulamalarına yer verir. İmam Mâturîdî, ahkam ayetlerinin tefsirinde kurumcu imamların görüşlerine yer vermekle birlikte hırsızlık konusunda onların görüşlerine temas etmese de onların tercih ve içtihatları dışına çıkmamıştır. Cessâs da aynı şekilde hırsızlık konusunda kurucu imamların görüşleri dışına çıkmamıştır. Bununla birlikte her iki müellif de hırsızlığın şartları, çalınan malın değer ve niteliği gibi konularda kendi tercihlerine yer vermişlerdir. Diğer taraftan Cessâs, hırsızlıkla ilgili ayrıntıları değerlendirirken teyemmüm, had cezaları ve nikah gibi fikhın ilgili konularına atıfta bulunarak onlarla meseleyi kıyas yoluna gitmiş, tercihlerini bu şekilde desteklemiştir. Ayrıca gerek İmam Mâturîdî'nin gerekse Cessâs'ın ilgili ayetteki “فَأَقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا” lafzını te'vîl etmeyip sözlük anlamı çerçevesinde tefsir ettikleri ve buna göre hırsızlık haddine yaklaşımlarını ortaya koydukları görülmüştür. Dolayısıyla onların yaklaşımlarının mezkûr lafzın “engelleme” şeklinde yapılan çağdaş yorumlarına kaynak teşkil edemeyeceği anlaşılmaktadır.

Etik Beyan / *Ethical Statement*

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / *It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.*

Yazar(lar) / *Author(s)*

Gökhan Atmaca – Adnan Hoyladı

Finansman / *Funding*

Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler.
/ *The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.*

Yazar Katkıları / Author Contributions

Çalışmanın Tasarlanması / *Conceiving the Study* : GA (%50), AH (%50)

Veri Toplanması / *Data Collection* : GA (%50), AH (%50)

Veri Analizi / *Data Analysis* : GA (%50), AH (%50)

Makalenin Yazımı / *Writing up* : GA (%50), AH (%50)

Makale Gönderimi ve Revizyonu / *Submission and Revision* : GA (%50), AH (%50)

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler. / *The authors declare that they have no competing interests.*

Kaynakça

- Adnan, Koşum. “İslâm Hukukunda Hırsızlık Konusunda Yeni Yaklaşımlar”. *Diyanet İlmî Dergi* 37/3 (2001), 85-116.
- Alâeddîn es-Semerkindî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. *Mîzânü'l-usûl fî netâici'l-ukûl*. thk. Muhammed Zeki Abdülber. Katar: Metâbiu'd-Doha'l-Hadîsiyye, 1984.
- Ali, Cevâd. *el-Mufasssal fî târîhi'l-Arap kable'l-İslâm*. Beyrut: Dâru's-Sâkî, 2001.
- Aydın, Ahmet. “Hanefî Doktrininde Hırsızlık Suçunda Şekil Unsuru ve Cezaî Mesuliyete Etkisi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2014), 267-284.
- Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddîn. *el-Binâye şerbu'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Bâbertî, Muhammed b. Muhammed. *el-İnâye Şerbu'l-Hidâye*. Kahire: Dâru'l-Fikr, ts.
- Bardakoğlu, Ali. “Hırsızlık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/384-396. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd. *Şerbu's-Sünne*. thk. Şuayb Arnavûd - Muhammed Züheyr eş-Şâviş. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1983.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin. *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*. thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî. Halep: Dâru'l-Va'y, 1991.
- Bor, Metin. *Ebû Hanîfe'ye Göre Hırsızlık Suçu ve Cezası*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Buhârî, Abdülaziz b. Ahmed. *Keşfü'l-esrar şerbu Usûli'l-Pezdevé*. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- Cessâs, Ahmed b. Ali Ebû Bekir er-Râzî. *Abkâmü'l-Kur'an*. thk. Abdüsselâm Muhammed Ali Şâhîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî. *Şerbu Muhtasari't-Tabâvî*. thk. İsmetullah İnyetullah Muhammed vd. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010.
- Dârakutnî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer. *Sünenü Dârakutnî*. thk. Şuayb Arnavûd. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2004.
- Demir, Bayram. “İslam Ceza Hukukunda Aile İçi Hırsızlık (Türk Ceza Hukukunda Failin Ceza Almamasını veya Ceza İndirimini Gerektiren Şahsi Sebepler Bağlamında)”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 20 (2012), 341-365.
- Dirik, Mehmet. “Hırsızlık Suçunda Koruma Alanı Şartı (Hırs) Kavramı”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2015), 127-175.
- Erturhan, Sabri. “Hırsızlıkta Nisabın Güncellenmesi Konusunda Bir Deneme”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), 263-277.

- Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdullah Ahmed b. Abdullah. *el-Müstedrek alâ's-Sabîhayn*. thk. Mustafa Abdülkadîr Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed. *el-Kitâbü'l-Musannef fî'l-ehâdis ve'l-âsâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Şuayb Arnavûd. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Kâsânî, Alâu'd-Dîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâiu's-sanâi fî tertîbi's-serâi*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.
- Kocabaş, Savaş. “Hırsızlık Âyetinde ‘El Kesme’nin ‘Güç Kesme ve Engelleme’ Şeklindeki Modern Yorumunun Analizi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 35 (2020), 215-252.
- Koç, Mehmet. “Osmanlıda Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019), 261-287.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmiu li abkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrahim Atfîş. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü'l-Kur'an*. thk. Ahmet Vanlıoğlu. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005.
- Menekşe, Ömer. *XVII. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlıda Hırsızlık Suçu ve Cezası*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.
- Merginânî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ebî Bekir. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedâ*. thk. Tallâl Yûsuf. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Mevsîlî, Abdullah b. Muhammed. *el-İbtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. thk. Mahmûd Ebû Dakîka. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1937.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc. *Sabîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabîyye, 1954.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *Sünenü'n-Nesâî*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Halep: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986.
- Nesefî, Ebû'l-Berakât Abdullah b. Ahmed. *Kenzü'd-dekâik*. thk. Sâid Bekdâş. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2011.
- Özüçalışır, Abdullah. “Tefsirlerde Hırsızlık Haddi”. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (Nisan 2020), 21/47.
- Pekdemir, Şevket. “Hırsızlık ve Cinayet Suçlarında Parmak İzinin İspat Değeri”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/15 (2016), 449-473.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.

- Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Şuayb Arnavûd - Muhammed Kâmil Karah Balilî. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. Mekke: Dâru't-Terbiye ve't-Turâs, ts.